

ИЗДАТЕЛ

научно списание

Том XXIII, книжка 1, 2021

PUBLISHER

scientific journal

Vol. XXIII, Issue 1, 2021

ЗА БУКВИТЕ
ОПИСМЕНЕХЪ

Профил на списанието

Списание „Издател“ публикува научни текстове във всички исторически, практически и теоретични области на книгоиздаването в България и чужбина. Целта е списание „Издател“ да се утвърди като национален и международен научен форум, който чрез висококачествени авторски изследвания и рецензии на български и английски да отразява целия спектър от теми, отнасящи се до създаването, възпроизвеждането и употребата на книжни продукти. За да постигне високо качество, редакцията колегия разчита на принципите на професионалния подбор, независимата оценка и системността на издателската процедура. Основните тематични рубрики на списанието са: Към читателя; Практика и опит; История на книгата; Теоретични аспекти; Нови подходи и иновации; Рецензии и анотации; Писма до редактора.

Списание „Издател“ започва да излиза през 1994 г. по инициатива на група интелектуалци. В периода 2003–2018 г. списанието излиза като съвместно академично издание на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ и Университета по библиотекознание и информационни технологии. Негов дългогодишен главен редактор е проф. Лъчезар Георгиев. От 2019 г. списанието се издава самостоятелно от издателство „За буквите – О писменехъ“ при УниБИТ.

Изпращайте вашите въпроси, мнения и предложения на: publisher@unibit.bg

Journal Scope

The Publisher journal aims to publish scientific publications related to the historical, practical and theoretical aspects of book publishing in Bulgaria and abroad. The aim is to establish the Publisher journal as a national and international scientific forum, which through high quality academic papers and reviews in Bulgarian and English to reflect the full range of topics related to the creation, reproduction and use of literary products. In order to achieve high quality, the editorial board will rely on the principles of professional selection, independent blind evaluation and systematic publishing procedure. The main thematic rubrics of the journal are: Editorial; Practice and Experience; Book History; Theoretical Aspects; New Approaches and Innovations; Reviews and Annotations; Letters to the Editor.

For questions, suggestions and collaboration: publisher@unibit.bg

Издатель

Научно списание
година XXIII, книжка 1, 2021

Publisher

Scientific journal
Vol. XXIII, Issue 1, 2021

ЗА БУКВИТЕ
О ПИСМЕНОХЪ

ГЛАВЕН РЕДАКТОР

Доц. д-р Васил Загоров
Факултет по библиотекознание и
културно наследство
Университет по библиотекознание и
информационни технологии
бул. „Цариградско шосе“ № 119,
ет. 2, стая 201
София 1784, България
тел.: +359 884 29 76 79
е-поща: v.zagorov@unibit.bg

ИЗДАТЕЛ

„За буквите – О писменехъ“
Университет по библиотекознание и
информационни технологии
ДИРЕКТОР

Доц. д-р Диана Стоянова
бул. „Цариградско шосе“ № 119,
ет. 2, стая 213
София 1784, България
тел.: +359 898 73 19 93
е-поща: d.stoyanova@unibit.bg

Списание „Издател“ излиза два пъти
годишно: книжка 1 – януари – юни;
книжка 2 – юли – декември.
Формат: 70/100/16. Печатни коли: 5.

С изпращането на текст и илюстрации
до Академично издателство
„За буквите – О писменехъ“ авторът
се съгласява да преотстъпи правото за
публикуването, анонсирането и
разпространението им за нуждите на
всички издания на „За буквите –
О писменехъ“. Материали, които не са
одобрили за публикуване, не се
рецензират и не се връщат на
авторите.

EDITOR-IN-CHIEF

Assoc. Prof. Vasil Zagorov, PhD
Faculty of Library Studies and
Cultural Heritage
University of Library Studies and
Information Technologies
119, Tsarigradsko Shosse Blvd.
fl. 2, room 201
Sofia 1784, Bulgaria
tel. + 359 884 29 76 79
E-mail: v.zagorov@unibit.bg

PUBLISHER

„Za Bukvite – O Pismeneh”
University of Library Studies and
Information Technologies
DIRECTOR

Assoc. Prof. Diana Stoyanova, PhD
119, Tsarigradsko Shosse Blvd.
fl. 2, room 213
Sofia 1784, Bulgaria
tel.: +359 898 73 19 93
E-mail: d.stoyanova@unibit.bg

Publisher Journal is published twice a
year: book I – January – June;
book II – July – December.
Size: 70/100/16. Printed Quires: 5.

By sending texts or illustrations to the
“Za Bukvite – O Pismeneh” Publishing
House the author agrees to submit the
copyright for publishing, dissemination
and announcing in all “Za Bukvite –
O Pismeneh” editions. Materials that
are not approved for publication are not
reviewed and are not returned to the
authors.

Главен редактор:

Доц. д-р Васил Загоров (България)

Заместник главен редактор:

Доц. д-р Любомира Парижкова
(България)

Редакционна колегия:

Проф. д.ик.н. Стоян Денчев
(България)

Проф. д.н. Ирена Петева
(България)

Проф. д-р Лъчезар Георгиев
(България)

Доц. д-р Тереза Тренчева
(България)

Проф. д-р Невила Рама
(Албания)

Доц. д-р Карла Базили (Италия)

Проф. д-р Агата Вълчак
Ниеведомска (Полша)

Доц. д-р Майкъл Бук (САЩ)

Проф. д-р Каролин Арчър
(Великобритания)

Проф. Натали Стоянофф
(Австралия)

Доц. д.п.н. Нина Пономарьова
(Русия)

Проф. д-р Александър
Циганенко (Русия)

Веселин Тодоров (България)

Editor-in-Chief:

Assoc. Prof. Vasil Zagorov (Bulgaria)

Editor:

Assoc. Prof. Lubomira Parijkova
(Bulgaria)

Editorial Board:

Prof. Stoyan Denchev, DSc
(Bulgaria)

Prof. Irena Peteva, DSc
(Bulgaria)

Prof. Luchezar Georgiev
(Bulgaria)

Assoc. Prof. Tereza Trencheva
(Bulgaria)

Prof. Nevila Rama
(Albania)

Assoc. Prof. Carla Basili (Italy)

Prof. Agata Valchak Nievedomska
(Poland)

Assoc. Prof. Michael Boock (USA)

Prof. Caroline Archer (Great
Britain)

Prof. Natalie Stoianoff
(Australia)

Assoc. Prof., DSc Nina
Ponomareva (Russia)

Prof. Alexander Tsiganenko
(Russia)

Veselin Todorov (Bulgaria)

Съдържание		Contents
<i>Практика и опит</i>		<i>Practice and Experience</i>
Студентските периодични издания на Американския университет в България <i>Николина Иванова-Бел, Гергана Атанасова</i>	5	Student Periodicals of the American University of Bulgaria <i>Nikolina Ivanova-Bell, Gergana Atanasova</i>
Primum non nocere: приносът на д-р Димитър Пантелеев за развитието на библиотерапията в България <i>Събина Ефтимова</i>	14	Primum non nocere: the Contribution of dr. Dimitar Panteleev for the Development of Bibliotherapy in Bulgaria <i>Sabina Eftimova</i>
Кариерното развитие на персонала – предпоставка за организационна устойчивост и приоритетен лидерски ангажимент <i>Нина Костова</i>	27	Career Development of the Personnel – a Key Factor for Organizational Sustainability And a Priority Leadership Commitment <i>Nina Kostova</i>
<i>История на книгата</i>		<i>Book History</i>
Фрагменти от личната библиотека на свещеник Милан Димов (1835–1919) в Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“ <i>Габриела Ангелова</i>	40	Fragments of the Private Library of Priest Milan Dimov (1835–1919) in the National Library of Bulgaria “St. st. Cyril and Methodius” <i>Gabriela Angelova</i>
Шерлок Холмс от Баден-Баден, или неанглоезичните детективи с англосаксонски имена в криминалната литература през първата половина на XX век <i>Ваня Якова</i>	50	Sherlock Holmes from Baden-Baden or Non-English Detectives with Anglo-Saxon Names in Detective Novels from the First Half of the 20 th Century <i>Vanya Yakova</i>
Вестник „Нови дни“ като инструмент на националната пропаганда на Дирекцията за обществена обнова <i>Мила Кръстева</i>	60	Newspaper “New Days” as an Tool of the National Propaganda of the Directorate for Public Renewal <i>Mila Krasteva</i>
<i>Рецензии и анотации</i>		<i>Reviews and Annotations</i>
„Архивът на П. Р. Славейков: ръкописно наследство“ – стойностно архивистично проучване (рецензия) <i>Таня Тодорова</i>	69	“The Archive of P. R. Slaveykov: Manuscript Heritage” – Valuable Archival Research <i>Tania Todorova</i>
Указания за авторите	74	Guidelines for Authors

ПРАКТИКА И ОПИТ
PRACTICE AND EXPERIENCEСТУДЕНТСКИТЕ ПЕРИОДИЧНИ ИЗДАНИЯ НА
АМЕРИКАНСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ В БЪЛГАРИЯ**Николина Иванова-Бел, Гергана Атанасова***Библиотека „Паница“, Американски университет в България*

Резюме: Настоящото изследване цели да направи преглед на периодичните издания, създадени от студентите на Американския университет в България (АУБ) в периода 1993–2020 г. и съхранени в институционалния архив на Библиотека „Паница“. Разгледаните издания представляват вестници и списания, инициирани и цялостно завършени проекти от самите студенти. Публикациите са първите опити на младата университетска общност да представи значими за нея събития, да демонстрира политическа активност и ангажираност към обществени проблеми, случващи се не само вътре в общността, но и в национален и международен аспект. С течение на годините студентските периодични издания се превръщат в неделима част от институционалната история на АУБ, както и в своеобразен старт в професионалното израстване на редица млади хора.

Ключови думи: студентски периодични издания; дигитална колекция; Библиотека „Паница“; Американски университет в България.

„Няколко души могат да сътворят нещо голямо.“

Дими Паница ¹

През 1991 г., във време на преломни политически и обществени промени, несигурност и неясно бъдеще, с неподправена вяра в Благоевград се основава първият университет в американски *liberal arts*² стил в България. За американците, част от екипа на основателите, това е възможност за прокарване на нов тип „западна“ образователна система в посткомунистическа България, която да бъде алтернатива за младите хора в региона и инвестиция в изграждането на едно демократично общество. За първите български студенти на новосъздадения университет това е, от една страна, рисково начинание, тъй като учебните занятия започват и вървят успоредно със създаването на административни и акредитационни политики, а от друга – записването в американски университет им дава възможността да получат образование, достатъчно конкурентно според

световните стандарти. Първоначалната мисия на университета при създаването му е да „подготви студентите за лидерски позиции в новите демократични общества, така че Източна Европа да претърпи истински ренесанс в идеалите и институциите си“.³ Студентите, които избират да продължат висшето си образование в тази нова и единствена по рода си институция, са хора, жадуващи промяна, търсещи знания, поемащи рискове, носители на новото време.

С възникването на университета се създават и Студентско правителство, клубове по интереси, студентско радио, които се превръщат във вътрешни форуми на общността и в които учащите се изразяват своите вълнения, гражданска позиция, критично мислене и креативност. Времето на „преход“ засилва необходимостта от пряко участие във всичко случващо се, подплатено от вярата в собствените и колективните възможности. Издаването на вестници и списания, които отразяват университетската и социалната динамика, е естествен ход, като първите такива издания са вестник *AUBG Aspecter* и *AUBG Literary magazine*. Те илюстрират възгледите на студентите по политически, социални и граждански въпроси, свързани не само с България, но и с международни теми. Тези издания са правдив източник на информация, която пряко или непряко засяга и оформя самосъзнанието им, както и безспорна възможност да разгърнат журналистическия си талант и да представят разказваческите си умения.

Актуалност на темата. Студентските периодични издания биват често пренебрегвани в изследователските среди по редица причини: липса на научен интерес към тях, прекалено много или малко налични издания, които се проследяват трудно поради частични липси на основни издателски данни (година, том, брой), непрофесионален редакционен екип, който да следи за стриктното изпълнение на публикационния процес, нередовно финансиране, което често води до забавяне на изданията или до отпечатване на черно-бели броеве вместо предвидените цветни, недостатъчна „сериозност“ на разглежданите теми и др. Тези притеснения имат своите частични основания, но в никакъв случай не могат да представляват категоричен отказ от научен анализ, тъй като подобни изследвания носят друг тип заряд и изследователска полза.

Роля и особености на студентските периодични издания. Студентските вестници и списания се създават, за да информират обективно университетската общност за случващите се събития в местен и международен аспект, но могат да бъдат и място за обучение на бъдещи журналисти (Bohman, 2005). Ема Руби-Сакс и Тимъти Уалигор отбелязват, че студентските вестници формират политическите мнения и определят дебатите в университета (Ruby-Sachs, Waligore, 2003). За студентите, особено за чуждестранните, медиите в кампуса на АУБ са първият им и често единствен източник на новини на разбираем за тях език – английския.

За по-активните студенти алтернативните медии в кампуса, каквито са студентските издания, са важна опорна точка, която стимулира хората да мислят в нови посоки, да поставят нови теми в дневния ред на кампуса и дори да изместят целия дискурс. В първите години на демокрация в България студентските медии изграждат успоредна система в самата университетска общност, която е реален умален модел на демократичното общество. Студентските вестници демонстрират ангажираност с радикално мислене, несъгласие с университетската администрация и политическа активност и са важен публикуван запис на исторически дискурси, допринасящи за критично информираното разбиране на обществото, което ги е произвело.

Предположенията за аматьорския характер на студентските периодични издания са доста неоснователни, тъй като, макар създателите им да са студенти, които по своята същност са непрофесионалисти, те участват активно и целенасочено във всеки етап на подготовката – от идейния и тематичен подбор на статиите, през графичното оформление, написването и редактирането на текстовете, създаването на дизайн и шаблона за всяка рубрика, до маркетинга, печата и разпространението. Студентските издания са цялостни проекти, предимно журналистически, в които участниците имат възможността да приложат на практика знанията и уменията, натрупани в курсовете по журналистика. Нещо повече, те представляват своеобразен стаж в журналистическата им практика и стартова позиция за развитието ѝ в бъдеще. Според Агнешка Слачта студентските медии не са ново явление, но могат да имат специфично значение за придобиването на компетенции сред студентите по журналистика (Szlachta, 2019). Вестникът в кампуса служи като форум за свободно изразяване и като лабораторна среда за обучение на студенти, които се стремят да станат професионални журналисти (Frazier, 2010). Неслучайно редакционните екипи на изданията привличат редица от техните преподаватели в университета, които да изпълняват ролята на ментори, съветници и рецензенти (*advisers*). Професионалното мнение и насоките на професорите в практическите проекти засилват мотивацията на студентите за по-високо качество на поднесените материали, по-голяма обективност, разнообразие и цялостен стремеж за спазване на професионалните журналистически принципи.

В тази все по-конкурентна информационна ера както печатните, така и по-късните електронни версии на студентската периодика се превръщат в основен канал за разпространяване на информация за събития, дейности и новини в кампуса. Студентските периодични издания на АУБ се характеризират с автономния си характер (позицията им се разграничава от официалните университетски публикации и от тази на администрацията), с

популяризирането на ценностите на общността на АУБ, със заявената журналистическа ангажираност и с некомерсиалния си характер.

Автономният характер на студентската периодика е може би една от основните ѝ черти. Рязкото разграничаване от официалната позиция на администрацията, обективността при представянето на гледните точки, както и смелостта да се поставят неудобни въпроси и да се търси сметка за решения, засягащи пряко студентската общност, са доказателства за една изявена гражданска позиция, но и за журналистическа мощ в кампуса на АУБ. Във връзка с това администрацията заема интересна позиция – от една страна, тя може да възпрепятства някои студентски публикации, а от друга – да бъде пряк източник на новини. Често на студентите репортери им се налага да интервюират най-високопоставените администратори в институцията, за да внесат баланс и достоверност в публикуваните статии (Organizational influences..., 2012). Уотс и Уернсман твърдят, че администраторите, които служат като източници на новини, са по-благоразположени към студентите журналисти, но самите служители трябва да бъдат добре подготвени за интервюто (Watts & Wernsman, 1997). Честотата на взетите от даден администратор интервюта влияе върху интереса на самите администратори да бъдат интервюирани, и върху нивото им на удовлетвореност от готовите статии (Watts & Wernsman, 1997). Наличието на взаимоотношения между студентите журналисти и ръководителите на институцията гарантира обективността и точността при представянето на информация, което е добра журналистическа практика.

Студентските периодични издания се финансират основно от бюджета на университета за студентски дейности, като средствата са предоставяни ежегодно за управление на Студентското правителство. То ги разпределя пропорционално между студентските клубове по интереси. През годините дейността на всяко от изданията е подпомагана от Студентското правителство. Допълнителни средства се набират и от други вътрешни и/или външни на организацията спонсори.

Американският университет в България (АУБ) няма собствено издателство и поради тази причина всички студентски материали биват публикувани в спорадични печатници в Благоевград и региона. В зависимост от средствата, с които се разполага, броевете се печатат цветно или черно-бяло. Често се наблюдават и резки промени в количеството на страниците в отделните броеве. В символичната цена на някои от броевете в първите години на издаването им не прозира стремеж за печалба, а по-скоро това е допълнителен източник на финансиране за отпечатване.

Описание на студентските периодични издания, съхранени в архива на библиотека „Паница“.⁴ Библиотека „Паница“ играе водеща роля в опазването и разпространяването на студентските периодични издания през годините, но едва през есента на 2019 г. започва усилено

дигитализиране на този архив с цел да се улесни достъпът до него. Студентските периодични издания, които влизат във фокуса, са вестници, списания, фотоалбуми, бюлетини: **AUBG Aspecter** (1992–2003), **AUBG Literary Magazine** (1993–2002), **AUBG Agora** (1994–2003), **AUBG Newsletter** (1994–1999), **VOX** (1998–2002), **AUBG Magazine** (2000–2003), **Fly in the Head** (2004–2016), **Verve** (2004–2014), **AUBG Today** (2003–2014), **DeFacto** (2006–2015), **I-View** (2008–2010), **AUBG InFocus** (2007–...), **The Griffin News** (2016–2018) и **AUBG Daily** (2019–...).

Старт на процеса по дигитализиране е даден с първото студентско издание – вестник **AUBG Aspecter**⁵, който започва да излиза на 16 ноември 1992 г. Периодичността на излизане първоначално е веднъж на две седмици, а впоследствие – веднъж в месеца. Първият запазен брой е № 5 от 23 февруари 1993 г. В редакционната колегия влизат 15 студенти. Темите, намерили място във вестника, са политически, социални, академични, спортни, бизнес, икономически и др., с университетски, но също така местен и международен фокус. Вестникът е с продажна цена 1,98 лв. и до края на годината излизат 12 броя. До 15 февруари 1999 г. номерирането на броевете се запазва (Год. I–VIII, бр. 1–58), а от 1 септември 1999 г. започва нова номерация – Год. IX, бр. 1. Вестникът не се издава през месеците юни, юли и август, когато е лятната ваканция на студентите, и възобновява излизането си през септември. От 1995 г. вестникът започва да се раздава безплатно. В последния за 1997 г. брой 51 е поместено авторско каре на първа страница, в което се съобщава на читателите за смяната на редакционния екип, който работи по изданието от началото на семестъра. Целта е по-точно и ярко отразяване на проблемите на общността в АУБ, задоволяване на нуждата от обективна информация и преодоляване на притесненията, натрупани у читателите.

В брой 1 на Год. IX (22 септември 1999 г.) за пръв път е регистрирано участие на преподавател сред съставителите на вестника – проф. Джон Шмит е отбелязан като *Adviser*. В последния брой на годината водещата статия на първа страница е отделена за посещението на Бил Клинтън в България и срещата му със студенти от АУБ. Съветник на студентите журналисти е д-р Рой Блакууд, следват го проф. Динка Спировска и проф. Лора Кели. 2003 година е последната в излизането на вестник **AUBG Aspecter**. Изданието приключва съществуването си с Год. XIV, брой 14 от април 2003 г. Освен първите броеве няма други липси в архива на библиотеката.

През 1993 г. започва издаването на **AUBG Literary Magazine**⁶. Пилотният брой е под редакцията на 10 студенти, с благодарности за помощта на Департамента по английски език. Сред 46-те страници на този брой място намират стихотворения и разкази на 17 млади творци от АУБ. Официалният първи брой на списанието излиза през есента на същата

година и се състои от 38 страници, като все още няма представител на преподавателите, който да наставлява екипа, състоящ се от председател, отговорник по финансите, както и редактор в раздела за публикуване на пиеси. През 1994 г. под ръководството на проф. Матю Файк излиза пролетният брой 2 на литературното списание от 80 страници, представящ творбите на 12 студенти. Есенният брой 3 от 1994 г. е отново съгласуван с проф. Файк. Четвъртият брой на списанието е отпечатан през пролетта на 1995 г. под ръководството на проф. Карен Хол и е с обем 50 страници. Също с нейно одобрение излиза брой 5 през пролетта на 1996 г. Това е най-големият по съдържание брой на литературното списание – 195 страници със стихотворения, разкази и пиеси на студенти. През есента на 1996 г. излиза от печат брой 6 на списанието, под ръководството на проф. Дейна Уайлд. Брой 7 е отпечатан през пролетта на 1997 г. също с нейна помощ, а 21 студенти поместват на 58 страници своите авторски творби. През есента на същата година излиза брой 8 с благодарност от съставителите към проф. Парадайс и проф. Санта. Студентите, участващи в съставянето на този брой, са 15, като за пръв път в списанието са поместени фотографии на възпитаници на университета. Брой 9 от пролетта на 1998 г. е осъществен с помощта на същите професори, както и брой 10 от есента на 1998 г., в който за пръв път са поместени рисунки на студенти. През пролетта на 1999 г. е издаден брой 11 на литературното списание. През есента на същата година излиза брой 12, който липсва в колекцията на библиотеката. Брой 13 е отпечатан през пролетта на 2000 г. без преподавателско присъствие в редакционния екип. Последният брой на литературното списание, с който библиотеката разполага, е броят от пролетта на 2002 г., който не е номериран. В годините между брой 13 и последния брой от 2002 г. няма данни за други броеве. Списанието се разпространява безплатно.

Приблизително по същото време започва да се отпечатва и вестник **AUBG Agora: Student government publication.**⁷ Както е видно от заглавието, на неговите страници намират място новини и информация най-вече от представители на Студентското правителство, които засягат главно живота на студентите в АУБ. Първият брой, с който разполага библиотечният архив, е брой 2 от февруари 1994 г. През същата година и дори същия месец излиза и брой 4 на изданието. На 30 януари 1995 г. излиза брой 1, с номерация № 1(1), и до края на годината излизат без определена периодичност още 10 броя. Номерацията не е правилна и по библиотечарска преценка са открити поне три липси. През 1996 г. излизат още 25 броя, като номерацията отново е разместена. Номер 14 от 16 януари 1997 г. излиза със сгрешена номерация и дата на първа страница, а до края на годината са публикувани още 9 броя. От 1998 г. архивът разполага с един-единствен брой – от 30 януари 1998 г.

Следващият брой в колекцията е от февруари 2003 г. Липсват доказателства дали между тези години са издавани други броеве.

Следващото студентско списание е *Fly in the Head*⁸, основано от проф. Майкъл Коен през 2004 г. Изданието публикува предимно поезия и фантастични разкази на английски език на настоящи и завършили студенти на АУБ, но и на писатели от Балканския регион. Първият брой излиза през есента на 2004 г., като в него публикуват творбите си 20 автори – студенти и преподаватели в АУБ. През 2005 г. излизат два броя – един през пролетта и един през есента, като в тях вече присъстват и фотографии и рисунки на студенти от АУБ. Един брой излиза през 2006 г., а през следващата година излизат два броя – пролетен и зимен. През зимата на 2008 г. е отпечатан един брой, а през 2012 г. броят е озаглавен „*End of the world*“ issue – той дава началото на традицията всеки нов брой на списанието да бъде представян на специално събитие в библиотеката. През 2014 г. излиза един брой, а последният (засега) брой е издаден през 2016 г. Разпространява се безплатно.

През 2004 г. е създадено списанието *Verve: AUBG's monthly magazine of news, ideas and lifestyles*⁹, което цели да отвори очите на читателите си за „голямата картина“, обръщайки внимание на „малката картина“¹⁰. Съставителите му осъзнават, че форматът „списание“ за студентски публикации не е популярен в САЩ, но са готови да рискуват в това си начинание¹¹. Съветник на този брой на списанието е проф. Лора Кели. Изданието е пълноцветно, а темите са ориентирани към студентския живот и интереси: представяне на личности, вдъхновители на АУБ, интервюта, пътеписи и много други теми, вълнуващи студентите. Макар да е обявено като месечно, списанието първоначално излиза четири пъти в годината. През първата година излизат четири броя, същото се отнася и за 2005, 2006 и 2007 г. Един брой е отпечатан през 2009 г., два – през 2010 и 2011 г., един – през 2013 г., а последният е от 2014 г. Съветници през годините са проф. Сюзан Постълуйт, проф. Сандра Ърли и проф. Марк Уолман.

Списание *I-view: Open to the world*¹² има геополитическа и бизнес насоченост. Както отбелязва в първия брой на списанието от пролетта на 2008 г. тогавашният президент на АУБ Дейвид Хюуайлър, това издание е отражение на разнообразието от култури и националности, които университетът предлага. Академичен съветник на списанието е проф. Моли Бърк-Кирова. Два броя излизат през 2009 г. и два – през 2010 г. Сред темите в броевете са интервюта с университетски преподаватели, статии, описващи вижданията на студентите журналисти за Балканите, Европа и световната политика, бизнес и финансови теми и др. Списанието излиза само в пет броя.

Дигитализацията по този проект продължава с останалите архивни и настоящи студентски издания. Към този момент част от студентските

периодични издания на АУБ продължават своето съществуване в печатен и електронен вариант.

Времето на библиотеките, музеите, архивите като места изключително за физическо присъствие отмина. С развитието на информационните технологии и експанзията на дигитализацията мястото, значението и възможностите на съвременната библиотека придобиват нов смисъл. За библиотекарите е важно не само да съберат и съхранят тази съкровищница от студентски периодични издания, но и да отворят достъпа до нея за широката публика. През годините тези издания са доказали своята огромна роля за развитието на студентското общество на АУБ, подпомогнали са журналистическото израстване на редица млади професионалисти и остават в историята на университета като алтернативната памет на кампуса.

БЕЛЕЖКИ

¹ Димитрий-Иван (Дими) Евстатиев Паница (1930–2011) – един от основателите на Американския университет в България (АУБ) и патрон на университетската библиотека.

² *Liberal arts* – многопрофилен тип висше образование, разпространен предимно в Съединените американски щати.

³ Келър, М. (2012). 20 години развитие и успехи. – В: *AUBG Today*, 47, 2. <https://www.aubg.edu/documents/555>. [Видяно на 02.03.2021 г.]

⁴ Описани са само изданията, които до този момент са дигитализирани.

⁵ *AUBG Assembler* (1992–2003). <http://digilib.nalis.bg/xmlui/handle/nls/31736>.

⁶ *AUBG Literary Magazine* (1993–2002). <http://digilib.nalis.bg/xmlui/handle/nls/31993>.

⁷ *AUBG Agora* (1994–2003). <http://digilib.nalis.bg/xmlui/handle/nls/32794>.

⁸ *Fly in the Head* (2004–2016). <http://digilib.nalis.bg/xmlui/handle/nls/32542>.

⁹ *Verve: AUBG's monthly magazine of news, ideas and lifestyles* (2004–2014). <http://digilib.nalis.bg/xmlui/handle/nls/31887>.

¹⁰ *Verve: AUBG's monthly magazine of news, ideas and lifestyles* (2004). *Kick your door open: Let the blues out*. Issue 1, p. 1. <http://digilib.nalis.bg/xmlui/handle/nls/31888>.

¹¹ Пак там.

¹² *I-View: Open to the world* (2008–2010). <http://digilib.nalis.bg/xmlui/handle/nls/31858>.

REFERENCES

Bohman, L. (2005). Freedom of the press: How university newspapers have fared in the face of challenges from students, administrators, advertisers, and state legislatures. – In: *Brigham Young University Education & Law Journal*, 2005(2), 231–244. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=edshol&AN=edshol.hein.journals.byuelj2005.16&site=eds-live>. [Видяно на 02.03.2021 г.]

Frazier, E. M. (2010). Censorship and campus newspapers. *NAAAS & Affiliates Conference Monographs*, 1916–1930. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=asn&AN=61060004&site=eds-live>. [Видяно на 04.03.2021 г.]

Organizational influences on student newspapers. (2012). – In: *Southwestern Mass Communication Journal*, 27(3), 1–30. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=ufh&AN=98633671&site=eds-live>. [Видяно на 04.03.2021 г.]

Ruby-Sachs, E., T. Waligore. (2003). Alternative voices on campus. – In : *Nation*, 276(6), 27.

<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=edsbl&AN=RN126316811&site=eds-live>. [Видяно на 04.03.2021 г.]

Szlachta, A. (2019). The role of student editorial practice in journalism degree programs. – In: *E-Mentor*, 82(5), 27–33.

<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=edb&AN=144663600&site=eds-live>. [Видяно на 02.03.2021 г.]

Watts, L., R. Wernsman. (1997). Administrators as new sources for student journalists. – In: *Journalism and Mass Communication Educator*, 52(1), 34–44.

STUDENT PERIODICS OF THE AMERICAN UNIVERSITY OF BULGARIA

Abstract: *The present study aims to review the periodicals created by the students of the American University in Bulgaria during 1993–2020 and kept in the Panitza Library's institutional archives. The considered editions are currently continuing newspapers and magazines, initiated and fully completed projects by the students themselves. The publications are the first attempts of the young university community to present events of great significance, to demonstrate political activity and commitment to social problems occurring not only within the community, but also on a national and international level. Throughout the years, they have become an integral part of the institutional history, as well as a basis for the professional growth of many young people..*

Keywords: *students' periodicals; digital collection; Panitza Library; American University in Bulgaria.*

Nikolina Ivanova-Bell, PhD Student
Sofia University “St. Kliment Ohridski”
1504 Sofia, Bulgaria
E-mail: nbell@aubg.edu

Gergana Atanasova
American University in Bulgaria
Panitza Library
2700 Blagoevgrad, Bulgaria
E-mail: gatanasova@aubg.edu

ПРАКТИКА И ОПИТ
PRACTICE AND EXPERIENCE

**PRIMUM NON NOCERE: ПРИНОСЪТ НА Д-Р ДИМИТЪР ПАНТЕЛЕЕВ
ЗА РАЗВИТИЕТО НА БИБЛИОТЕРАПИЯТА В БЪЛГАРИЯ**

Събина Ефтимова

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: Изключителен принос за въвеждането и използването на библиотерапията в България има д-р Димитър Лозанов Пантелеев. Резултат от дългогодишния му опит като психиатър са въведените в практиката редица нови форми на работа, разширяващи хоризонтите пред българската наука. Той се занимава с проучването на психопатологията в литературната дейност на психично болните и създава метода на литературната психограма като психологичен диагностичен тест и вид занимателна терапия.

Докладът има за цел да представи приноса на д-р Димитър Пантелеев за приложението на библиотерапевтични методи в програми за терапия и социализация на депресивни пациенти.

Ключови думи: Димитър Пантелеев; библиотерапия; България.

Миналото трябва да се изучава и познава, но никога да не се подправя и забравя, защото то е отмерено от вечния и точен камертон на времето и живее с последствията си в настоящето.“

Димитър Пантелеев, „Психиатрия без ключ“

Библиотерапията е форма на терапия, която включва четенето като съпътстваща и подкрепяща дейност. Терапевтичното четене може да се използва като източник на успокоение при лица с психични разстройства или за укрепване на психологическото благосъстояние.

В разгара на Първата световна война лекарите, медицинските сестри и свещениците използват книги за облекчаване на посттравматично стресово разстройство при войници, които се завръщат от битка. От средата на миналия век се отбелязват засилено развитие и разпространение на научни изследвания по библиотерапия в най-различни области. През 1961 г. в Webster's Dictionary се появява и една от първите дефиниции на термина „библиотерапия“: „Използването на подбрани материали за четене като помощни лечебни средства в медицината и психиатрията, а също и

напътствия за намиране на решения на личностните проблеми чрез направлявано четене“ (Webster's, 1961 : 12).

Библиотерапията като спомагателен активен лечебен метод и като средство за социализация на психично болните укрепва психичното състояние. Терапията с книги, прилагана в психиатричната практика, има облика на „естествен експеримент“, заемащ междинното място между обективното наблюдение и психологическото лабораторно изследване.

Според проф. дфн Петър Иванов, автор на „Приложна психотерапия“, библиотерапията (библиопсихотерапията) е разновидност на психотерапевтичната практика, при която средството за лечение на психичното страдание е *книгата* (Ivanov, 2009 : 488). Мнението, което той споделя по отношение на използването ѝ в България, е, че тя е малко позната и прилагана.

В областта на библиотерапията има оригинални разработки на български автори. А. Пантелеев (1968) проучва психопатологията в литературната дейност на психично болните и създава метода на литературната психограма като психологичен диагностичен тест и вид занимателна терапия.¹ Един от вариантите ѝ – преразказ на литературно произведение с писмен „литературно-психологичен разбор“, може да се отнесе към библиотерапията. Изследването продължава средно около един час и се използва главно за преценка на възможностите на болния за реадаптация, за стимулиране на съхранените страни на преморбидната личност и за подобряване на социалната свързаност на болния.

Н. Шипковенски и Д. Мумджиева (1969; 1970) прилагат поезиотерапията като ресоциализиращ метод при болни с ендогенни психози. Д. Мумджиева (1974) включва психологично-корекционна работа с поезия в системата на културотерапията в психиатричната клиника при широк кръг заболявания в индивидуална и групова форма (Shipkovenski, 1969; Mumdzhieva 1970; 1974). Лечебното повлияване се основава на механизмите на отреагиране, афективно разтоварване, сугестия и убеждение, подобряване на контактите и превъзпитаване на болния (Kokoshkarova, 1988 : 164).

През третата четвърт на XX век в България в институционална среда започва приложението на библиотерапията в съчетание с други терапевтични методи. Дотогава има само няколко преводни публикации, представящи идеите и възможностите на библиотерапията и проследяващи нейното развитие в световен мащаб. Според Хр. Христов: „В ръцете на психиатрите, психолозите, социалните работници и на всички професионалисти, свързани със здравето на човека, психотерапията се явява мощно средство за отключване на телесно и духовно благополучие. Съвременната наука е пренаселена с практически и теоретични предло-

жения за подходи, техники, подстъпи на психотерапевтичните усилия. Тази област е просто един океан от идеи и напътствия...” (Hristozov, 2002 : 7).

Библиотерапията – част от българската действителност

В България през миналия век започва активно да се работи за рехабилитацията, ресоциализацията и реинтеграцията на хората с ментални увреждания. Създава се Научноизследователският институт по неврология и психиатрия (НИНПН) със Сектор по рехабилитация и трудова експертиза.² На базата на Четвърти километър се организира съвременен лечебно-рехабилитационен център с отворено психиатрично отделение, трудотерапия, клуб на преболедавалите, като в екипа от специалисти е и д-р Димитър Пантелеев.

Чрез развитието на психиатричната теория и практика се постига хуманен подход към психично болните и промените, настъпващи в съвременната ориентация на всички психиатрични служби, се изразяват в тяхната реорганизация. „Значението на околната среда, отношението на държавата, обществото и семейството, различните други социални и културни моменти са тези фактори, които влияят по различен начин на здравата психика и на боледаващата личност“ (Panteleev, 2002 : 86). Появява се необходимостта от социализация и ресоциализация на психиатрията, за да се отговори на потребностите на развиващото се общество.

„Рехабилитацията на болни с психоневрологични увреждания у нас е съвременно организирана още през седемдесетте години на XX-то столетие от екипите на Димитър Пантелеев във Втора психиатрична клиника на НИНПН при МА – София, и от Георги Кисъов, дългогодишен главен лекар на Психиатричната болница – Раднево. През 80-те години е създаден Дневният център за синкретична терапия към Университетската психиатрична клиника на Александровска болница в София, където на основите на Парижките тези от 1973 г. е организирана модерна организационна структура за специализирана медицинска, психо-терапевтична и психо-социална услуга за болни с психопатологични разстройства – комплексна терапия, рехабилитация, ресоциализация и третична психопрофилактика. Тези организационни модели са актуални и сега и се препокриват с европейските стандарти за „*добрата лекарска практика*“ (Aleksiev, 2010 : 27).

Изключителен принос за въвеждането и използването на библиотерапията в България в клинична среда при терапия, психотерапия, рехабилитация и ресоциализация при пациенти с депресии и при пациенти с шизофрения в последната четвърт на XX век има екипът на д-р **Димитър Лозанов Пантелеев**.

Той е доктор на медицинските науки, работил върху проблемите на психиатрията и психотерапията. Резултат от дългогодишния му опит като психиатър са въведените в практиката редица нови форми на работа, разширяващи хоризонтите пред българската наука. Д. Пантелеев дълги години работи в НИНПН, в сектор по рехабилитация, лечебно-възстановителен комплекс, дневен стационар, отворено психиатрично отделение, трудотерапевтичен дневен център. Той е част от екипа, организиран лечебно-рехабилитационен център с отворено психиатрично отделение – тип седмичен център, дневен център и трудотерапевтичен дневен център, лечебно-възпитателен клуб за преболеждали и подвижен център за планинско лечение към НИНПН – Четвърти километър.

Д. Пантелеев е активно публикуващ автор (има над 250 публикации в България и чужбина), отразяващи практическия му опит, и е един от малкото български автори, разработвали тази проблематика.³ За него като специалист е важно да се премахнат бариерите, затворените и изолирани пространства, в които се ограничават болните, и да се достигне до осмисляне на принципа на „отворените врати“. Занимава се с проучването на психопатологията в литературната дейност на психично болните и създава метода на литературната психограма като психологичен диагностичен тест и вид занимателна терапия.

Мултиаспектна реконструираща групова психотерапия (МРГП)

В публикацията си „Рехабилитация и психотерапия“, в изданието „Психотерапия. Методи и направления“ под редакцията на проф. д-р Христо Христов от 2002 г., Д. Пантелеев споделя личния си опит и накратко представя „Мултиаспектната реконструираща групова психотерапия“. Тя се прилага през 1980 г. в изградения на базата на Четвърти километър цял комплекс от различни форми на „частична хоспитализация“ и получава публичност чрез публикуваната от автора през 1994 г. монография „Психиатрия без ключ“.

Мултиаспектната реконструираща групова психотерапия е „система от техники и инструменти, сравнително кратка по своята продължителност на прилагане. Тя се състои от преустройващи личността на пациента групово-, психо-, социо- и друг вид терапевтични въздействия“ (Panteleev, 2002 : 308). Терапията застъпва различни сфери от живота, като нейните методи и техники са:

- занимателна терапия;
- арттерапия;
- комуникативна гимнастика;
- ерготерапия;
- музикотерапия;

- лечебен театър;
- игри;
- библиотерапия;
- физикални и други въздействия.

Мултиаспектната реконструираща групова психотерапия е ефективен и успешен модел при работа с пациенти с депресии. Нейното положително въздействие се доказва и от анкетно проучване, проведено сред депресивни пациенти⁴ в службите за „частична хоспитализация“. Един от въпросите в анкетата е следният: *„Харесва ли ви лечебно-възстановителната програма?“*. Положителната оценка в проценти е 96,30%. Важното в случая е отношението към прилаганите техники и методи, сред които е и **библиотерапията**. Четенето на книги под формата на психотерапевтичен и групов метод предизвиква емоционално раздвижване и дълбоки преживявания както в личния живот, така и в заобикалящия свят.

Д. Пантелеев активно работи за създаване на условия, при които пациентите да нямат загуба на контакт с външния свят. За него е важно болният да има възможност да участва в решаването на собствените си проблеми, да не се губят изградените трудови навици и да не се допуска загуба на културни, естетични и други интереси, защото това ще доведе до настъпването на промени в социалното опериране на личността и ще се нарушат социалната ѝ функция и компетенция. Нужни са целенасочени и ефективни рехабилитация и ресоциализация, защото „в своите разнообразни методи рехабилитацията се опира преди всичко на личността на болния и се опитва да възстанови нарушеното от болестта биологично, психично и социално функциониране на човека“ (Panteleev, 1988 : 177).

В монографията „Психиатрия без ключ“ е представена „Програма за терапия, групов терапия и социализация на депресивни пациенти“ в условията на отворено смесено отделение – тип седмичен център или дневен център, чиято цел е да промени съзнанието на пациента и отношението **„към себе си, своята болест и своите близки“**, да промени отношението му към ситуацията, в която се намира, да се открият нови възможности пред него и т.н.

Програмата е изградена от „Клинично-медикаментозната част“ и от „Мултиаспектната реконструираща групов психотерапия“ (МРГП).

При прилагането на МРГП се структурират следните основни моменти и принципи:

„Въздействие върху формата на поведението и индивидуалното съзнание;

Изграждане на целия живот на групата върху изискванията за самоуправление, самообслужване и т.н.;

Третиране на интерперсоналните отношения, почиващи върху широк социален фон, съдържащ се в комплексната програма, разделена на етапи и съответни срещи и заседания на групата при определена тематика“ (Panteleev, 1994a : 194).

Пантелеев изтъква, че за да се постигне положителен ефект, „от голямо значение са два основни нейни компонента: психотерапевтичната и разяснителна беседа и елементите на прилаганата методика“ (Panteleev, 2002 : 308), като всяка групова беседа има конкретна цел: „тя оживява и заздравява определени социални функции на боледуващата личност“. Беседите, представени от автора, са: *„Болестта е лечима и вие ще оздравеете. Общото в заболяването на участниците в групата“* – задачата на тази беседа е да създаде психологична нагласа и трайна лечебна перспектива; *„Терапевтично общество. Милъотерапия, интерперсонални връзки“* – задачата на тази беседа е да се осъзнае ролята на групата като лечебен инструмент и на болничната среда като лечебен фактор; *„Лечебна и комуникативна гимнастика“* – задачата на тази беседа е да се предизвикат двигателно натоварване и постигане на телесна и психична релаксация; *„Библиотерапия. Лечебен театър. Литературна психограма“* – задачата на тази беседа е да оживи и обогати културните интереси и естетичните потребности на членовете на групата и да се въздейства възпитателно чрез определени литературни герои и образи; *„Трудотерапия и психотерапия“* – задачата на тази беседа е да тренира трудовите навици, да се изградят навици за спазване на работно време, изпълнение на трудови задачи и спазване на дневен режим; *„Хипохондрична нагласа и преодоляването ѝ. По-широко разясняване на депресиите“* – задачата на тази беседа е затвърдяване на трайната оздравителна перспектива и укрепване на надеждата за неповторимост; *„Музикотерапия“* – тук задачата е да се постигнат положително емоционално раздвижване и стимулиране на волята за преодоляване на трудностите; последната предложена беседа е *„Какво трябва да зная и правя, за да не се разболявам“* – тук се затвърждава убеждението, че всичко се постига с познание, усилие и постоянство.

По-детайлно ще се спрем на беседа № 4 *„Библиотерапия. Лечебен театър. Литературна психограма“*, чиято задача е да се предизвика по-голям интерес у болните чрез литературното творчество като един **сакрален и духовен процес**, който носи в себе си цялостното възприемане на живота. Защото според Д. Пантелеев „изкуството е особена форма на обществено съзнание и на човешката духовна еманация“. Той дефинира три особености на литературното творчество/дейност на писателя/поета:

1. „В него наред с аналитичната дейност се извършва и синтез, за да се изгради пълен, всеобхватен и типичен художествен образ;

2. Постоянното и системно наблюдение на живота, на действителността в нейните детайли, в нейните конкретни форми, в резултат на което се натрупва богат сетивен материал. Защото у писателя или поета доминира художествено образният начин на мислене и изградените от него художествен образ е типичен, индивидуален и неповторим;
3. Начина на художествено-образно мислене“ (Panteleev, 1994a : 204).

За автора е нужно да се осмисли значението на словото „като универсален сигнал, който може да предизвика както абстрактно мислене, така и сетивен образ“, според него и в това се състои силата на литературата. „Всяка художествена творба е „нещо“, получено в резултат на духовното и материално усвояване на обективната реалност и вътрешния свят на човека. Важното в изкуството не е неговата веществена мантия, а „вложеното духовно“ в нея. Чрез изкуството човек опознава себе си, учи се и научава другите...“ (Panteleev, 1994 b : 69).

Творецът слива слово и образ в едно и изгражда картина на основата на абстрактното мислене и сетивния образ. Така художественото произведение става могъща сила, която от хилядолетия се използва, за да лекува душата. Четенето се е превърнало в спомагателна техника за „лечебни, психотерапевтични, социализиращи, познавателни и др. цели“ (Panteleev, 1994a : 204).

Д. Пантелеев изброява няколко аспекта на въздействие на литературата: естетическо въздействие с изключителен емоционален заряд; приобщаване към определена група, което стимулира междуличностните отношения; укрепване на вярата в собствените възможности; трениране на важни психични функции, като памет, внимание, воля и др.; разширяване на кръгозора и трайно педагогическо въздействие; приучаване на индивида към ред и дисциплина; поемане на права и задължения; коригиране на собственото поведение във връзка с извършване на разбор и обрисване на герои. Приведени са три примера от българската литература: стихотворенията на Емануил Попдимитров „Лаура“, „Ема“ и „Ирен“; хумористичните творби на Елин Пелин и „Кървава песен“ на П. П. Славейков.

Дадена е и структурата на самата беседа, която започва с кратко въведение, описващо целта ѝ и „...ще събуди у Вас чувства, спомени и преживявания, ...могат да бъдат приятни и неприятни, радостни и тъжни, окрилящи и обезсърчаващи, но вие опитайте да се съсредоточите върху хубавото, красивото, изящното!“ (Panteleev, 1994a : 205). Доверието е водещо при работата с хора и затова е важно в началото на процеса да се регламентират изискванията и очакванията, за да се получи благоприятно сътрудничество. Според проведените от него и екипа му изследвания

лечебната ефикасност от прилагането на тази комплексна психотерапевтична, медикаментозна и ресоциализираща програма е следната:

- при приложението ѝ при 420 депресивни пациенти: 37,41% са оценени като клинично здрави, при 55% е отчетено значително подобрене, 7,59% са с подобрене;
- при използването на МРГТ при 116 болни от шизофрения: 20,48% са се върнали към предишните си работни места/учебни заведения, 12,05% след лечението си са трудоустроени в специализирани предприятия. Много висок е процентът – 46,99%, на върналите се в домовете си след приключване на лечението, само 7,23% са насочени към домове за социални грижи, а 13,25% са насочени към психиатрична база за продължително лечение и рехабилитация (Pantelev, 2002 : 308–309).

Метод на литературната психограма

Като елемент от МГПТ Д. Пантелеев разработва *метода на литературната психограма*, който впоследствие е възприет и припознат като „оригинална българска разновидност на библиотерапията“. В своя публикация от 1988 г. авторът накратко описва няколко методики и техники, които се прилагат в социотерапевтичната практика в България. На първо място е представена библиотерапията, която той определя като „широко използвана техника за диагностични, лечебни и психотерапевтични цели в психиатрията“ (Pantelev, 1988 : 180). Според него в българската практика намират място библиотерапевтичните занимания и тяхната полза ще се доказва и в бъдеще.

При работа с метода на литературната психограма се открояват три модификации за прилагане:

1. При първия вариант идеята е да бъде чуто кратко литературно произведение, след което да се направят преразказ и литературно-естетически анализ. Това трябва да стане в писмена форма (за да премине произведението още веднъж през съзнанието), след което написаното се обсъжда и се преценяват възможностите за рехабилитация, за подобряване на социалната свързаност на пациентите и уменията им за интеракции.

2. При втория вариант се цели стимулирането на творческия потенциал. Изисква се да се напише свободно съчинение по избрана тема, която да засяга пряко личния живот, проблеми, интереси. Примерни теми, дадени от д-р Д. Пантелеев, са: „Най-приятният ми ден“, „Какво обичам най-много“, „Мога ли да се боря с трудностите?“. След написването на текста съчиненията се прочитат и се прави дискусия.

3. При най-трудния вариант се изисква в писмен вид да се отговори на предварително зададени въпроси, засягащи болезнени изживявания на

личността. Полученото дава възможност да се интерпретира текстът, който има несъмнена диагностична и психотерапевтична стойност.

Така структурирани, различните варианти за работа позволяват по-широкото им прилагане при различни възрастови групи, при лица с различен здравен, социален и икономически статус. Този метод може да се прилага както индивидуално, така и групово. Според психиатъра и психотерапевт Алекси Алексиев, когато „индивидуалната психотерапия се съчетае с други психотерапевтични методи и програми, прилагани напр. при условията на дневния стационар (групово-дискуссионна психотерапия, групово релаксация и музикотерапия, занимателна терапия, трудотерапия, **библиотерапия**, културтерапия, данстерапия и др.) – цялото това комплексно и комплементирано (фармако-психотерапия) може да доведе до съществено подобрене в симптоматиката, личностните нагласи и социалното функциониране на болния извън терапевтичната институция“ (Aleksiev, 2002 : 162).

В България груповата психотерапия започва да се прилага през 60-те години на XX век и още тогава започва да се използва и този метод. Той се прилага като част от групово психотерапия, която подпомага изграждането на по-здрави междуличностни отношения при болните и по-голямо доверие между лечителя и болния. „Литературната психограма стимулира социалната обвързаност у болните. Заедно с това може да бъде използвана и като лична изповед на болния, който по този начин писмено би могъл да отрази своите здрави и болестни изживявания“ (Panteleev, 1973 : 127). Параметрите, при които е прилагана тази техника при пациенти с депресивен синдром, са обвързани с големината на терапевтичната група (8–12 до 12–16 души). Групата е нозологично хомогенна, като участниците са от двата пола, на различна възраст. Заниманията са за период от 35 дни и се провеждат три пъти в седмицата в рамките на 1 астрономически час. Процесът е разделен на 12 етапа с различна продължителност. При „Програмата за лечение, психотерапия и ресоциализация“ на пациенти с шизофрения библиотерапията е част от график и се провежда веднъж в седмицата.

В своя публикация от 1973 г. Д. Пантелеев споделя резултатите от приложението на метода като част от груповата терапия в единен лечебно-възстановителен комплекс при 20 пациенти с ендегенна депресия. В терапевтично-рехабилитационната програма са включени няколко компонента: психофорин, рационална психотерапия, лечебна гимнастика и трудова терапия.

Лечебните резултати от този лечебен и възстановителен комплекс от мероприятия са съпоставени с резултатите, получени при 15 болни, „лекувани заради същия симптомокомплекс и същото заболяване, при

което обаче не е прилаган методът на литературната психограма в рамките на горепосочения комплекс“ (Panteleev, 1973 : 126).

Според анализа на резултатите литературната психограма като вариант на груповата психотерапия помага за възстановяването на социалния контакт, като при първата група, при която е използван методът, възстановяването на социалните връзки е регистрирано при 85% от пациентите, а процентът при втората група е по-нисък и това се случва в малко по-късен етап. Получените резултати дават основание за следното заключение от страна на автора: „Прилагането на метода на литературната психограма в лечебно-възстановителния комплекс при депресивно болни има своето значение за по-бързото възстановяване на социалната свързаност при лекуваните болни“ (Panteleev, 1973 : 128).

Разработената от Пантелеев методика, прилагана в България, е едно добро начало, но за съжаление, не среща практическо приложение в повечето специализирани заведения. И днес, след толкова години, отново можем да се замислим за силата на писменото слово, интерпретирана през различните епохи от лекари, писатели, педагози и др. Умелото използване на библиотерапията, не само в лечебните заведения, би помогнало за рехабилитацията, социализацията, ресоциализацията, интеграцията, възпитанието и при още много процеси в съвременното общество.

„В по-далечното минало, занимаващите се с психотерапия бяха единици-самотници, истински пионери, които с ентузиазъм и дръзновение създаваха научните основи на едно движение в медицинската практика, отличаващо се от всички останали и поради това пробиващо си пътя с трудности, а много често и с неразбиране“ (Hristozov, 2002 : 10). Такъв е и Димитър Пантелеев, учен, лечител, търсач на пътя към човешката душа и нейното балансиране. Той е сред учените, които са вярвали, че освен чрез медикаментозното лечение, при редица пациенти може да се постигнат положителни резултати и чрез разнообразните форми за индивидуална и групов психотерапия, за рехабилитация и социотерапия, което е причина и за разработването и приложението на цялостна система за психосоциално въздействие – Мултиаспектна реконструираща групов психотерапия.

Д. Пантелеев е сред пионерите на библиотерапията у нас и поставя основите на едно комбинирано лечение, което има за цел да ресоциализира болния и да го направи отново част от обществото. Защото психотерапията е и форма за поддържане на надежда за оздравяване – стара колкото човечеството.

През последните десетилетия световната практика в областта на библиотерапията се развива, променят се представите за нейните възможности и приложения. „Безкрайното многообразие на психотерапевтичните методи и подходи е закономерно явление в дългогодишната, непрекъсната променяща се околна природна,

екологична, социална, историческа, икономическа, културна и пр. обстановка“ (Milenkov, 2002 : 312).

У нас възможностите за приложение на библиотерапията, както и на вариацията ѝ, създадена от Димитър Пантелеев, в клинична среда все още не са достатъчно популярни и разпространени. Много по-активно се прилагат разновидностите на арттерапията и музикотерапията, но е важно да се работи все по-устойчиво в посока на използването на терапията чрез изкуство и в българската медицинска реалност. Оттук възниква и актуалността на предложената разработка.

В България все още публикациите и изследванията в областта на библиотерапията са епизодични и най-често са провокирани от провеждането на научни събития – конференции, форуми и проектни дейности. И за съжаление, са предимно обзорни, фактологични, а не аналитични, като липсата на собствени изследвания частично се компенсира с превеждането на водещи чужди съчинения.

Важно е да се отбележи и че в България **не се формира** национална гледна точка или поне единно становище върху мястото и ролята на библиотерапията.

Безспорно, за подобно поведение допринася и фактът, че има противоречиви позиции в полето на коя наука се намира библиотерапията. Изключително полезно би било в следващите десетилетия да се изяснят практическата полза и резултатността от прилагането на библиотерапията, което да провокира интереса на по-голям брой специалисти.

И нека не забравяме, че „Съвременният век предявява по-големи изисквания както към здравата, така също и към боледуващата личност. Тяхното изпълнение следва да поражда задоволство, чувство на полезност, творчески жар без постоянна психична и телесна напрегнатост и уморяемост. Това е пътят на психичното, соматичното и социално здраве, на социална реализация и интеграция на личността“ (Panteleev, 1994a : 45).

Благодарности

Тази публикация е реализирана по проект „Изследване на нагласите към терапевтичния потенциал на четенето в нетипични ситуации за индивида“ с Договор № КП-06-Н45/2 от 30.11.2020 г., финансиран от Фонд „Научни изследвания“ на Министерството на образованието и науката, с ръководител гл. ас. д-р Събина Кирилова Ефтимова-Илиева.

БЕЛЕЖКИ

¹ В изданието „Психотерапия. Методи и направления“ под редакцията на Хр. Христов от 2002 г. е допусната следната грешка: методът е посочен като „литературна психодрама“, а той е „литературна психограма“.

² Научният институт по неврология, психиатрия и неврохирургия, съкратено НИНПН, познат поради местоположението си като „Четвърти километър“, е бивш научен и лечебен институт в София, чийто наследник е днешната УСБАЛНП „Свети Наум“.

- ³ „Трудово-професионален динамичен стереотип в литературната продукция на душевно болни и неговата устойчивост при болестния процес“ (1968); „Рехабилитация на психично болни“ (1971); „Терапевтично общество – същност, резултат, развитие“ (1972); „Състояние на дневните стационари у нас“ (1973); „Литературна психограма при депресивно болни“ (1973); „Дневен и нощен стационар“ (1974); „Трудотерапия, психотерапия и терапевтично общество“ (1979); „Трудово-професионален дневен стационар“ (1980); „Дневен стационар към остро психиатрично отделение“ (1981); „Мултиаспектна реконструираща групова терапия“ (1982); „Групова психотерапия и групова терапия“ (1983); „Групова психотерапия при депресивно болни в условията на група за планинско лечение“ (1983); „Психични разстройства и професия“ (1984); „Терапевтично общество при дневен и седмичен стационар“ (1984); „Историография на българската рехабилитационна практика“ (1987); „Без „отворени врати“ няма рехабилитация“ (1988); „Социотерапия. Трудова терапия. Занимателна терапия. Терапевтично общество. Клуб на пациентите“ (1988); „Литературното творчество и шизофрения“ (1994); „Психиатрия без ключ“ (1994) и др.
- ⁴ Проучването е реализирано в период от 2 години, като в него са взели участие 325 болни, от които 60% жени и 40% мъже.

ЛИТЕРАТУРА

- Алексиев, А.** (2002). Синкретичната психотерапия. – В: *Психотерапия. Методи и направления* (ред. Хр. Христозов). София: Медицина и физкултура, с. 145–200.
- Алексиев, А., С. Алексиев, Ц. Алексиев.** (2010). Интегративна рехабилитация и ресоциализация при хората с ментални увреждания. – В: *Неврология и психиатрия*, 41, № 2, 22–38.
- Иванов, П.** (2009). *Приложна психотерапия* (пълно ръководство в два тома за справяне с психични проблеми и за лекуване на зависимости и психични страдания). Русе: Ахат. 520 с.
- Кокошкарлова, А.** (1988). Изкуствотерапия. – В: *Практическа психотерапия* (ред. Хр. Христозов). София: Медицина и физкултура, с. 155–169.
- Миленков, К.** (2002). Психотерапията в медицинската практика. – В: *Психотерапия. Методи и направления* (ред. Хр. Христозов). София: Медицина и физкултура, с. 312–319.
- Пантелеев, Д.** (1973). Литературната психограма в груповата психотерапия при депресивно болни. – В: *Симпозиум по социална психиатрия*. София: Медицина и физкултура, с. 126–128.
- Пантелеев, Д.** (1994а). Психиатрия без ключ. София: Сева-трейдинг. 254 с.
- Пантелеев, Д.** (1994б). Литературно творчество и шизофрения. София: Сева-трейдинг. 224 с.
- Пантелеев, Д.** (2002). Рехабилитация и психотерапия. – В: *Психотерапия. Методи и направления* (ред. Хр. Христозов). София: Медицина и физкултура, с. 307–311.
- Panteleev, D.** (2002). Rehabilitatsia i psihoterapia. – V: *Psihoterapia. Metodi i napravljenja* (red. Hr. Hristozov). Sofia: Meditsina i fizkultura, s. 307–311.
- Пантелеев, Д.** (1988). Социотерапия. Трудова терапия. Занимателна терапия. Терапевтично общество. Клуб на пациентите. – В: *Практическа психотерапия* (ред. Хр. Христозов). София: Медицина и физкултура, с. 176–184.
- Христозов, Хр.** (2002). Предговор. – В: *Психотерапия. Методи и направления* (ред. Хр. Христозов). София: Медицина и физкултура, с. 7–11.

Webster's Third New International Dictionary (1961). Springfield, MA: G.&C. Merriam Company. 2816 p.

REFERENCE

- Aleksiev, A.** (2002). Sinkretichnata psihoterapia. – V: *Psihoterapia. Metodi i napravlenia* (red. Hr. Hristozov). Sofia: Meditsina i fizkultura, s. 145–200.
- Aleksiev, A., S. Aleksiev, Ts. Aleksiev.** (2010). Integrativna rehabilitatsia i resotsializatsia pri horata s mentalni uvrezhdania. – V: *Nevrologia i psihiatria*, 41, № 2, 22–38.
- Ivanov, P.** (2009). *Prilozhna psihoterapia* (palno rakovodstvo v dva toma za spravyane s psihichni problemi i za lekuvane na zavisimosti i psihichni stradanania). Ruse: Ahat. 520 s.
- Kokoshkarova, A.** (1988). Izkustvoterapia. – V: *Prakticheska psihoterapia* (red. Hr. Hristozov). Sofia: Meditsina i fizkultura, s. 155–169.
- Milenkov, K.** (2002). Psihoterapiyata v meditsinskata praktika. – V: *Psihoterapia. Metodi i napravlenia* (red. Hr. Hristozov). Sofia: Meditsina i fizkultura, s. 312–319.
- Pantelev, D.** (1973). Literaturnata psihograma v grupovata psihoterapia pri depresivno bolni. – V: *Simpozium po sotsialna psihiatria*. Sofia: Meditsina i fizkultura, s. 126–128.
- Pantelev, D.** (1994a). Psihiatria bez klyuch. Sofia: Seva-treyding. 254 s.
- Pantelev, D.** (1994b). Literaturno tvorchestvo i shizofrenia. Sofia: Seva-treyding. 224 s.
- Pantelev, D.** (1988). Sotsioterapia. Trudova terapia. Zanimatelna terapia. Terapevtichno obshtestvo. Klub na patsientite. – V: *Prakticheska psihoterapia* (red. Hr. Hristozov). Sofia: Meditsina i fizkultura, s. 176–184.
- Hristozov, Hr.** (2002). Predgovor. – V: *Psihoterapia. Metodi i napravlenia* (red. Hr. Hristozov). Sofia: Meditsina i fizkultura, s. 7–11.

PRIMUM NON NOCERE: THE CONTRIBUTION OF DR. DIMITAR PANTELEV FOR THE DEVELOPMENT OF BIBLIOTHERAPY IN BULGARIA

Abstract: *Dr. Dimitar Lozanov Pantelev made an exceptional contribution to the introduction and acceptance of bibliotherapy in Bulgaria. A number of new forms of work introduced in practice expanding the horizons of Bulgarian science resulted from his many years of experience as a psychiatrist. He was engaged in the study of psychopathology in the literary activity of the mentally ill and created a methodology of literary psychogram as a psychological diagnostic test and a kind of entertaining therapy.*

This report aims to present the contribution of Dr. Dimitar Pantelev to the application of bibliotherapeutic methods in programs for therapy and socialization of depressed patients.

Keywords: *Dimitar Pantelev; Bibliotherapy; Bulgaria.*

Sabina Eftimova, Chief Assist. Prof., PhD
University of Library Studies and Information Technologies
119, Tsarigradsko shose Blvd.
1784 Sofia
E-mail: s.eftimova@unibit.bg

ПРАКТИКА И ОПИТ
PRACTICE AND EXPERIENCEКАРИЕРНОТО РАЗВИТИЕ НА ПЕРСОНАЛА – ПРЕДПОСТАВКА
ЗА ОРГАНИЗАЦИОННА УСТОЙЧИВОСТ И ПРИОРИТЕТЕН
ЛИДЕРСКИ АНГАЖИМЕНТ**Нина Костова**

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: Във времена на турбулентни и все по-трудно предвидими промени от изключителна важност за устойчивостта на всяка организация е изграждането на балансирана и далновидна стратегия, чрез която да се отговори не само на бъдещите изисквания на пазара и клиентите, но и на нуждите от персонал с определени квалификации и умения. Част от предизвикателствата на „икономиката на знанието“ са и видимо променящите се отношения между работодателите и техните служители, а именно – преминаването от зависимост от организацията към взаимозависима връзка с работещия в нея човешки капитал. Тези тенденции за промени във философското разбиране на „психологическия договор“¹ за заетост все още не са силно разпространени в България и работодателите у нас не им отдават заслуженото внимание поради множество икономически, политически и психологически причини, които не са обект на разглеждане в настоящата статия. Но въпреки това, в условията на глоболизиращ се пазар, повишена мобилност и достъп до информация, вече се наблюдават нови нагласи сред работещите, като последните стават все по-активни в придобиването на нови знания, умения и трудов опит, съобразени с технологичното развитие и пазарните нужди. Поколението в работоспособна възраст, придобило целия си трудов стаж в условията на преход, както и поколението, което сега настъпва на пазара на труда, изискват повече независимост от организациите и открито и честно управление от страна на лидерите и това важи за всички сфери на обществения живот, включително за издателския бизнес и културната индустрия. Все повече хора в България осъзнават важността да притежават и развиват своите професионални квалификации и умения, и желаят да постигнат кариерните си планове по-скоро в синхрон с организациите, в които работят, като очакват необходимата лидерска подкрепа и разбиране. Затова темата за

възможностите за професионално развитие, които работодателите предоставят, и за връзката им с мотивацията и ангажираността е особено актуална и значима. В настоящата статия е представено авторско изследване на тази зависимост, проведено сред 176 служители на трудов договор както в частни, така и в публични организации, резултатите от което доказват тезата, че неспособността или нежеланието на лидерите да инвестират в индивидуалното кариерно развитие на служителите си, впитайки го в организационната стратегия, да причинят дълбоки кризи при осигуреността с персонал, които в определени случаи могат да доведат дори до невъзможност за продължаване на дейността.

Ключови думи: ангажираност; бизнес организация; кариерно развитие; лидер; мотивация; организационна устойчивост; човешки капитал.

Зад официалните определения за кариерно развитие стои философското преплитане на отношенията индивид – организация. Съвременното разбиране за кариерно развитие включва концепцията на лицето за собствения му Аз, семейния му живот, както и аспектите на околната физическа и културна среда, в която то живее. Кариерата не е просто работа, а по-скоро стремеж за цял живот, включващ поведение, нагласи и чувства в процеса на растеж, задвижван от целите на работата и живота на хората и управляван от организациите, в които те работят (Griffin, 2013). Управлението на кариерата е важен процес и за организациите и включва дейности и възможности, които работодателите осигуряват, за да подпомогнат служителите си в техните кариерни планове и да си гарантират, че същите ще посрещнат или надвишат бъдещите нужди от квалифициран персонал. Организационното и индивидуалното управление на кариерата не са отделени едно от друго, а по-скоро са свързани и допълващи се части на едно цяло, затова и се изисква необходимата степен на внимание към тях от страна на бизнес лидерите. Проучването на връзката между желанията и възможностите за кариерно развитие в една организация и степента на мотивация и ангажираност на персонала с организационните цели показва ясни тенденции за силна зависимост между тези фактори. Издателският бизнес в България не стои настрана от глобалните технологични, икономически и социални трансформации и също се сблъсква с непредвидените трудности и неотложните проблеми, предизвикани от демографската криза, прекъсването на приемствеността в образованието, новите правила на

работа, наложени от пандемията от COVID-19, и др. Затова тези тенденции са логично приложими към отношенията работодател – служители и в организациите, свързани с издаването и разпространяването на книги в традиционен и електронен формат.

Възможностите за кариерно развитие като мотивационен фактор

Изграждането на организационна култура, която да промени и формира ново отношение към кариерата като процес, обхващащ целия професионален път на човека, е част от лидерските задължения и умения. Промяната на виждането за кариерно развитие у хората трябва да се осъзнае най-напред от висшия мениджмънт на организацията, защото потребността от развитие е заложена у всеки човек и във връзка с това възможността за професионално развитие е силен мотиватор за работа.

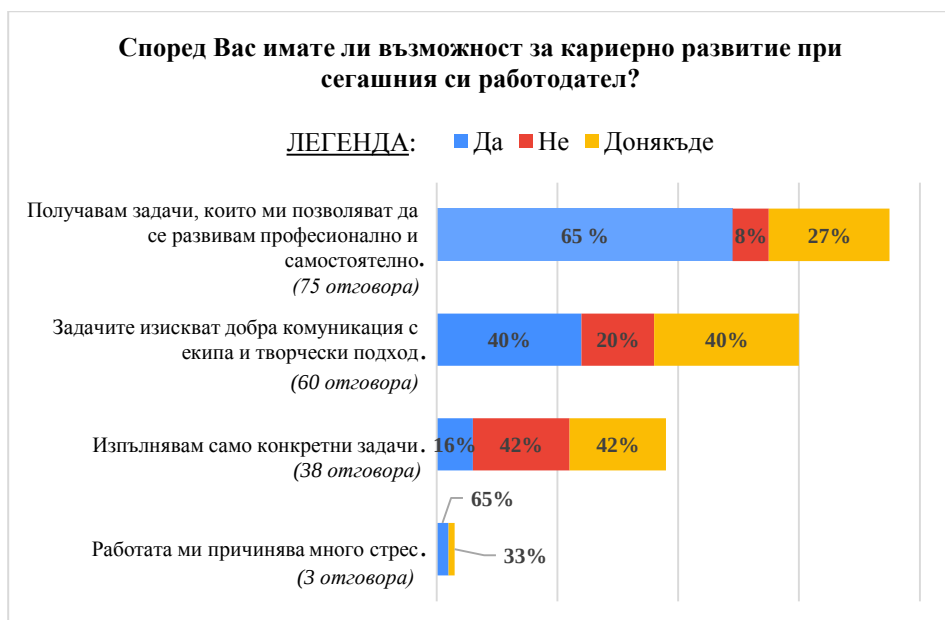
В България все още това отношение към индивидуалните планове за усъвършенстване е нещо, сравнително ново и непопулярно сред голяма част от ръководителите, което го превръща в аспект на управлението, върху който трябва упорито и дългосрочно да се работи. Пропускът или неумението на лидерите да работят върху предоставянето на възможности и признаването на постиженията на работещите, води до понижаване на ангажираността и на стремежа към по-високи резултати у членовете на екипа. Резултатите от проведено в България проучване² сред служители, заети по трудов договор, сочат, че възможностите за кариерно развитие са вторият по важност мотивационен фактор за персонала и това е показателно за голямото значение, което хората отдават на кариерното си развитие и на възможностите в тази посока, които работодателите могат да им предложат. Проучването е проведено в периода октомври – ноември 2020 г. и в него са обхванати 176 респонденти в работоспособна възраст, над 20 години. Анкетирани са 110 жени, 56 мъже и 10 души, които са предпочели да не отговорят на този въпрос, с месторабота на територията на Република България. Поради естеството на изследвания проблем, а именно – наличието на подкрепа от страна на ръководителите към кариерното развитие на служителите и връзката му с мотивацията и ангажираността, целевата група е съставена от работещи по трудов договор. В анкетата не участват безработни и самонаети лица.

Фиг. 1. Мотивационни фактори

В допълнение на показаното на фиг. 1, от 64 респонденти, посочили кариерата на първо и второ място като мотивиращ фактор, 48 отговарят без колебание, че биха препоръчали организацията на работодателя си като добро място за работа, и само 6 са категорични, че не биха го направили. Служителите търсят възможност за работа, при която да се чувстват в най-висока степен удовлетворени спрямо факторите, които ги мотивират. Мястото на кариерното развитие в тази скала е показателно за лидерите, които трябва да фокусират своето внимание върху управлението на потребността от развитие, заедно с управлението на други фактори, влияещи върху удовлетвореността и ангажираността.

Естеството на работа е един такъв фактор и зависимостта между него и степента на мотивация е изследвана още с Хоторнските експерименти³. Същността на работните задължения оказва ефект не само върху мотивацията като цяло, но и върху желанието за развитие и нагласите и очакванията на служителите.

Фиг. 2. Естество на изпълняваните задачи

При съпоставяне на двата фактора на фиг. 2 прави впечатление, че най-високи са броят и относителният дял на тези сред анкетираните, които смятат, че имат възможности за кариерно развитие, чието естество на работа им позволява креативност и самостоятелност. В същата група от хора съответно е най-малък броят на тези, които смятат, че нямат възможности за кариерно развитие, т.е. може да се предположи, че те са достигнали максимума на своята експертност, работата им е интересна и задоволителна и не се стремят към кардинална промяна. От друга страна, когато потърсим най-високия относителен дял на служителите, които не виждат възможности за кариерно развитие, го откриваме в групата на изпълняващите само конкретни задачи. Това е свързано не само с разнообразието, което организациите предлагат като задачи, но и с отговорността и степента на заинтересованост на ръководителите относно квалификациите и възможностите за израстване, които съществуват за съответните позиции.

Управлението на кариерата е постоянен и дългосрочен процес, който се подчинява на важни принципи, като справедливост, отговорност, последователност, приемственост. Този процес се нуждае от стратегия, планиране и програма като част от общите стратегии и програми на организацията (Vasileva, 2014). Очакванията и нагласите на персонала,

пряко свързани с мотивацията за работа, влияят и върху желанието за постигане на добри резултати. Хората, които са убедени, че имат възможности за растеж, се стремят към осъществяването им чрез по-добро представяне и по-високи резултати, чувстват се по-мотивирани и заинтересовани от работата си.

Системите за вътрешно израстване трябва да се превърнат в неделима част от управлението на човешкия ресурс във всяка организация. Промените в позициите невинаги следва да бъдат разбирани като израстване по вертикала на организационната йерархия, напротив – всяка промяна в задълженията, изискваща разширяване на експертността, е развитие, което посочва доброто желание на работодателя за осигуряване на професионален растеж.

Таблица 1. Лидерска ангажираност с индивидуалните планове за кариерно развитие

През последната година обсъждали ли сте с прекия си ръководител Вашето кариерно развитие?			
Според Вас имате ли възможност за кариерно развитие при сегашния си работодател?	Да	Не	Безрезултатно
Да	58	19	4
Не	6	26	2
Донякъде	15	38	8

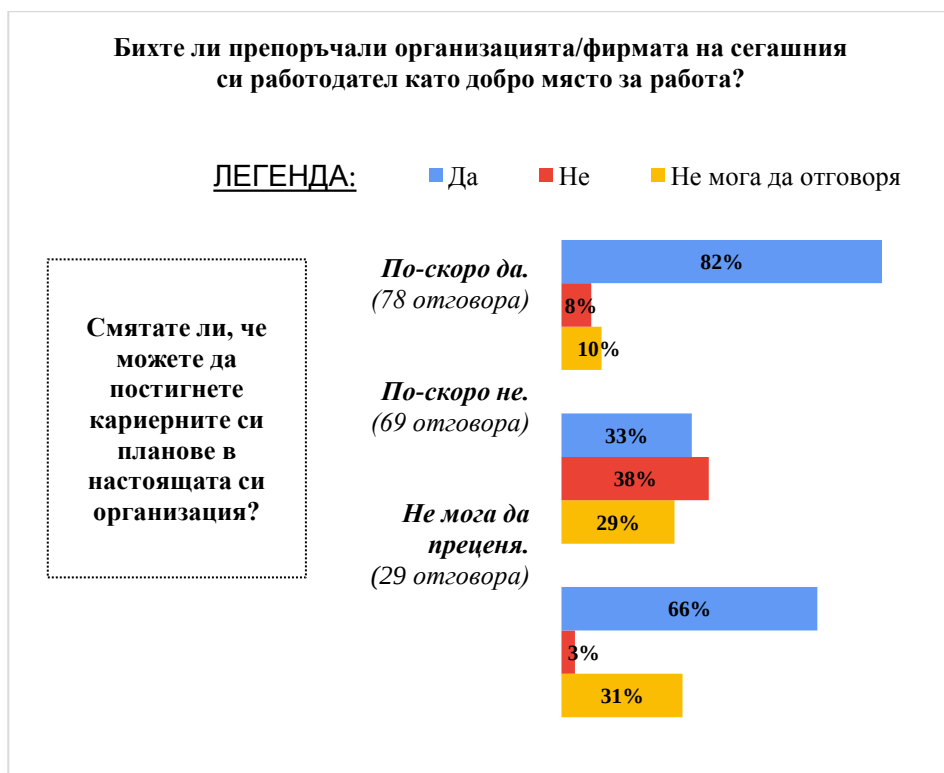
Лидерската ангажираност с кариерното развитие е от изключителна важност за хората – очакванията са за ясна и навременна комуникация, откритост и честност при планирането, осъзнаване на взаимната изгода от перманентното професионално обучение. От данните в таблица 1 ясно се вижда зависимостта между отношението на прекия ръководител към кариерното развитие на хората в неговия екип и техните нагласи. От общия брой респонденти, отговорили положително на въпроса „Според Вас имате ли възможност за кариерно развитие при сегашния си работодател?“ 58, или 72%, заявяват, че са обсъждали кариерното си развитие с прекия си ръководител през последната една година; от общия брой интервюирани, отговорили с „Не“ на същия въпрос, 26, или 74%, заявяват, че не са провеждали такова обсъждане. Показателен е и високият брой на респондентите, които не са обсъждали кариерното си развитие с прекия си ръководител и са отговорили с „Донякъде“ на въпроса „Според Вас имате

ли възможност за кариерно развитие при сегашния си работодател?“ (38). Този висок процент отново поставя проблема за добрата комуникация в една организация, защото е много вероятно липсата на увереност у тези хора да се дължи на липсата на информация, което от своя страна е предпоставка за възникване на специфични проблеми, свързани с културата и мотивацията на екипите.

Възможности за кариерно развитие и ангажираност към организацията

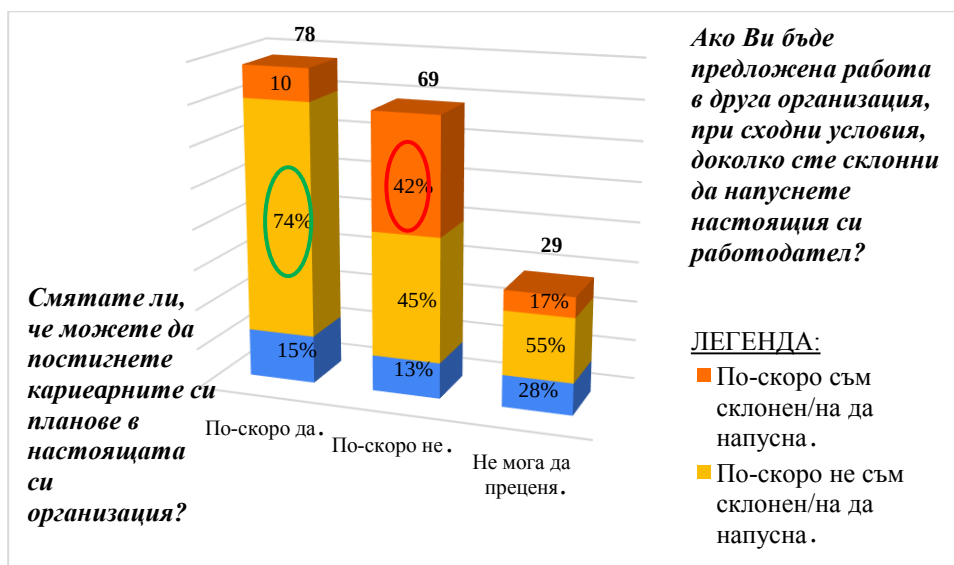
Кариерното развитие през XXI век се ръководи от индивидуални избори, личностно развитие и повишаване на компетентността в съответствие с нуждите на пазара и организациите и подпомогнато чрез вътрешните системи за кариерно планиране. Въпреки множеството външни фактори на средата, които имат влияние върху вземането на решения за работа, като специфичността на професията, нивото и продължителността на периодите на безработица, спецификите на пазара на труда като цяло и по региони, оттеглянето на някои работодатели и намаляването на капацитета или закриването на отделни производства, откриването на нови професии и външните инвестиции – възможностите за кариерно развитие остават пряко свързани с мотивацията на служителите и оказват значително влияние не само върху производителността, но и върху степента на лоялност и ангажираност с организационната стратегия.

В условията на силно променлива и динамична икономическа среда човешкият ресурс е може би най-важният капитал, изискващ непрекъснато обучение и развитие, за да отговори на протичащите промени в средата и на очакванията на потребителите/клиентите. Тази констатация е валидна за всички сфери на обществения живот. Важно е не само дали една организация предлага възможности за кариера, но и доколко предоставя средства, инструменти и подкрепа за постигане на индивидуалните кариерни планове и доколко лидерите се стремят да открият пресечните точки между нуждите на хората и плановите и целите на организацията. Културата на общуване се променя, работодателите се стремят към конкурентно предимство не само чрез повишаване на качеството на продуктите си и оптимизация на вътрешните процеси, но и чрез своето присъствие и влияние върху обществото. Това води до променени очаквания както от страна на клиентите и партньорите, така и от страна на персонала, чиито членове изграждат своите кариерни планове в тази определена среда. Оттук възникват и задължението и ангажиментът на работодателите към кариерните планове на техните служители.

Фиг. 3. Възможности за постигане на кариерните планове и удовлетвореност от работодателя

При изследване на отговорите на въпроса доколко участниците в анкетата са склонни да препоръчат организацията на сегашния си работодател като добро място за работа според виждането им за предоставяни възможности за кариерно развитие, ясно се открояват нагласите на работещите: 82% от респондентите, които смятат, че могат да постигнат кариерните си планове в същата организация, са склонни да я препоръчат като добро място за работа. Разпределението при хората, които не виждат възможности за своето професионално развитие при настоящия работодател, показва съвсем различно настроение – по-голям е процентът на хората, които не са склонни да препоръчат работодателя си, отколкото на тези, които са склонни да го направят. Получените резултати показват високата степен на лична заинтересованост у персонала от възможностите за кариерно развитие, която е пряко свързана и с удовлетвореността и ангажираността на хората към организацията.

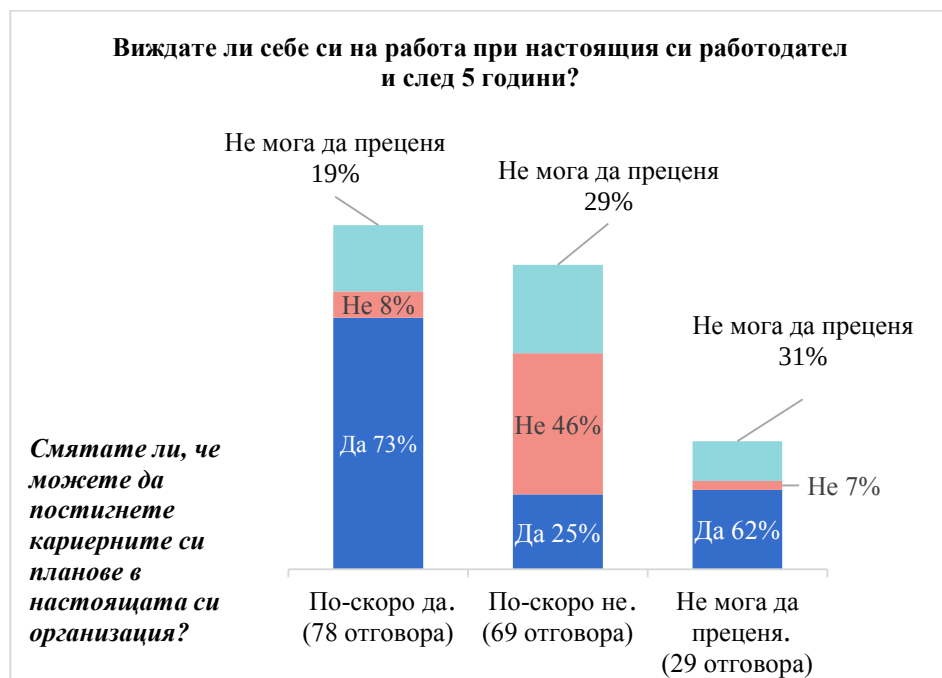

Фиг. 4. Разпределение на респондентите, готови да останат или да напуснат организацията, спрямо възможностите за постигане на индивидуалните кариерни планове

Резултатите, показани на фиг. 4, са индикатор за високата зависимост между степента на лоялност на служителите и възможностите и подкрепата, които работодателите предоставят за постигане на кариерните им планове. Ясно се вижда, че сред тези, които смятат, че могат да постигнат кариерните си планове в настоящата организация, най-висок е относителният дял на респондентите, които не са склонни да напуснат дори при предложени сходни условия. Сред респондентите, които не смятат, че могат да постигнат кариерните си планове в същата организация, процентът на склонните да напуснат, е почти равен на процента на склонните да останат, което е сигнал за обезпокоителна демотивация и липса на ангажираност с настоящия работодател. В групата на респондентите, които не могат да преценят дали биха успели да постигнат кариерните си планове, относителният дял на тези, които са по-склонни да продължат работа при настоящия си работодател, също е висок, т.е. това, че не са уверени, не води до сериозна степен на демотивация, както при респондентите, които ясно осъзнават липсата на възможности.

Служителите, които показват висока ангажираност с настоящия си работодател, са по-мотивирани и обвързани с постигането на целите и следването на стратегията на организацията, тъй като те демонстрират желание за дългосрочно обвързване. Оценката, че биха могли да постигнат

кариерните си планове при настоящия работодател, показва техния интерес за постигане на по-високи резултати – оттук като резултат може да се предвиди и по-висока продуктивност. Дългосрочната ангажираност показва не само капацитета на организацията откъм структура и разнообразие на позициите, но и действителните възможности, свързани с подпомагането и настроеността сред персонала за следване и постигане на индивидуалните професионални планове.

Фиг. 5. Нагласа за дългосрочна ангажираност с работодателя според възможностите за постигане на кариерните планове

Резултатите, показани на фиг. 5, доказват ясно изразената зависимост между реалните възможности, които служителите виждат за своето кариерно развитие, и техните дългосрочни намерения за заетост при същия работодател. Периодът от 5 години не е случайно подбран, той изразява дългосрочно планиране и изисква от респондентите да се замислят за своето не дотолкова обозримо бъдеще. Задаването на краткосрочен период, като 1, 2 или 3 години, би улеснило отговарящите, но би изкривило схващането за дългосрочен ангажимент, тъй като събитията в рамките до 3 години са по-лесно предвидими и по-скоро – вече планирани. Вглеждането в по-далечен план, за период от 5 години, провокира участниците в анкетата да се замислят върху желанието си за дългосрочно обвързване и гарантира по-

голяма валидност на дадените отговори, което, съпоставено с възможностите за постигане на кариерните планове – също в голяма степен дългосрочни, осигурява достоверността на изводите.

Според отговорите се вижда, че работещите, които смятат, че имат възможност за осъществяване на своето кариерно бъдеще при настоящия си работодател, са в по-голяма степен категорични в плановете си да останат в същата организация. Същевременно много ясно е изразена степента на неангажираност сред респондентите, които не са сигурни доколко могат да постигнат кариерните си планове – 46% не виждат себе си при същия работодател след 5 години. Трябва да се вземе предвид, че анкетата е проведена в период на голяма несигурност за бъдещата заетост, свързана с пандемията от COVID-19 и икономическите последици от нея. В тези условия се наложи много фирми да замразят или изцяло да прекратят дейността си – или да освободят част от персонала, или вследствие на пълна трансформация на бизнеса си понесоха огромни загуби. Имайки предвид, че чувството за сигурност е основна човешка потребност, не може да не се обърне внимание на сравнително високия процент на хората, които не виждат себе си при същия работодател след пет години.

В условия на несигурност и непланирани промени проблемът с ефективното управление на човешките ресурси е особено актуален за лидерите във всеки бизнес – от една страна, персоналът е демотивиран под влияние на общите фактори, а от друга – резултатите, които се постигат, са критични за продължаване на дейността и оцеляване на компаниите. Тези тенденции се отнасят и до служителите в издателския бизнес. Анкета на Асоциация „Българска книга“, проведена в началото на юни 2020 г. сред издатели и книгоразпространители, показва, че спадът при продажбите на книги от март до май 2020 г. е между 50% и 70% в сравнение със същия период на 2019 г. В същото време близо 30% от анкетираните не отчитат ръст в онлайн продажбите, а при тези, които все пак имат увеличение в онлайн търговията с книги, то не е достатъчно, за да компенсира общия спад. Над 50% от анкетираните посочват, че се е наложило да освободят служители, назначени в техните фирми⁴. Как ще се отрази освобождаването на този персонал върху системата на българската книга и как ще се компенсира, засега е рано да се прогнозира по-точно. Безспорно е важно да се запазят квалифицираните служители чрез повишаване на тяхната ангажираност, защото хората, които имат планове за своето кариерно развитие, но не смятат, че могат да ги постигнат, обвързвайки се с даден работодател, са много склонни да търсят реализация другаде.

В заключение можем да обобщим, че правилното управление на човешкия капитал е от изключително значение за бъдещите успехи на всеки бизнес и организация. Във времена на несигурност, неопределеност, риск и

висока динамика на промените в икономически, социален и технологичен аспект хората ясно осъзнават необходимостта да са в крак с изискванията на пазара на труда и тепърва оформящите се нужди от определени квалификации и умения. От своя страна организациите трябва да отговорят на тези нови изисквания чрез въвеждане на кариерни политики за запазване и развитие на кадрите си. Устойчиво развитие се изгражда при добро планиране както на производството/услугите, така и на осигуреността с подготвен човешки ресурс. Това прави темата за лидерската ангажираност с кариерното развитие на персонала приоритетна. От ръководителите се изисква осъзнаване на необходимостта от инвестиции в развитието на човешкия капитал, от който се очаква висока бъдеща възвръщаемост под формата на повишаване на мотивацията и ангажираността на хората, както и на осигуреност с подготвени кадри за следване на организационните цели и постигане на устойчив растеж.

БЕЛЕЖКИ

¹ Терминът “Psychological Contract” е въведен от Chris Argyris през 1960 г. По-задълбочено теорията е разработена от D. Rousseau, M. Schema и S. L. Robinson след 2000 г.

² Резултатите са от авторско проучване, проведено в периода октомври – ноември 2020 г. и фокусирано върху връзките лидерство – възможности за кариерно развитие – мотивация – ангажираност на персонала.

³ Хоторнските експерименти са поредица изследвания, проведени в заводите Hawthorn Works в Чикаго през 20-те години на XX век. Доказана е важността на групите при въздействие върху индивидите по време на работа и как подобряването на условията на труд повишава ефективността на труда. Един от изследователите, допринесли най-много в тези експерименти, е Елтън Мейо (1880–1949).

⁴ Резултатите от анкетата са публикувани в електронното издание на INVESTOR.BG, 09.06.2020 г. <<https://www.investor.bg/ikonomika-i-politika/332/a/mejdu-50-i-70-e-spadyt-pri-prodajbite-na-knigi-po-vreme-na-pandemiiata-305920/>>

ЛИТЕРАТУРА

Василева, Румелина. (2014). *Управление и развитие на човешките ресурси в културните организации: Ключов аспект на информационното осигуряване и на библиотечния и културен мениджмънт*. София: За буквите – О писменехъ, 346 с.

Griffin, Ricky W., Ronald J. Ebert, Frederick A. Starke, Melanie D. Lang, G. Dracopoulos. (2013). *Business*. 8th ed. Pearson Education Canada, 816 p.

REFERENCE

Vasileva, Rumelina. (2014). *Upravlenie i razvitie na choveshtkite resursi v kulturnite organizacii: Ključov aspekt na informacianoto osigurjavane na bibliotecnia i kulturen menidgement*. Sofia: Zabukvite – O pismeneh, p. 346.

Griffin, Ricky W., Ronald J. Ebert, Frederick A. Starke, Melanie D. Lang, G. Dracopoulos. (2013). *Business*. 8th ed. Pearson Education Canada, 816 p.

CAREER DEVELOPMENT OF THE PERSONNEL – A KEY FACTOR FOR ORGANIZATIONAL SUSTAINABILITY AND A PRIORITY LEADERSHIP COMMITMENT

Abstract: *In times of turbulent and non-predictable changes, it is crucial for the sustainability of any organization to build a balanced and prescient strategy to meet not only the future requirements of the market and customers, but also the future needs of the personnel with certain qualifications and skills to meet those requirements. Part of the challenges of the “knowledge economy” are the notable changes in relationships between employers and their employees, namely - the transition from dependence on the organization to an interdependent relationship between the organization and the human capital working in it. These trends for changes in the philosophical understanding of the “psychological contract” between employees and their employers are still not widely spread in Bulgaria and employers in our country do not recognize them as needed, due to many economic, political and psychological reasons that will not be considered in this article. However, in the state of a globalizing market, increased mobility and access to information, new attitudes are already being observed among workers and they are becoming more active in acquiring new knowledge, skills and work experience, in line with technology development and market needs. The generation that has gained all their work experience in times of transition, as well as the generation that now is entering the labor market, require more independence from organizations and open and honest leadership, and this applies to all economic areas, including the publishing business and the cultural industry. More and more people in Bulgaria realize the importance of owning and developing their professional qualifications and skills and want to achieve their career plans in synchronous with the organizations in which they work. For doing this, they expect the necessary leadership support and understanding. This makes the topic for the development opportunities which employers provide and their connection with motivation and commitment, especially relevant and significant. This article presents an author's study of this dependence, conducted among 176 employees, employed in both private and public organizations. The displayed results come to show that leaders' incapability or unwillingness to invest in the individual career development of their employees, in line with the organizational strategy, may lead to staffing crises, which, in certain cases, can even result in inability to continue company's activities.*

Keywords: *business organization; career development; engagement; human capital; leadership; motivation; organizational sustainability.*

Nina Kostova, PhD

University of Library Studies and Information Technologies

119, Tsarigradsko shose Blvd.

1784 Sofia

e-mail: kostova_nina@abv.bg

ИСТОРИЯ НА КНИГАТА
BOOK HISTORYФРАГМЕНТИ ОТ ЛИЧНАТА БИБЛИОТЕКА НА СВЕЩЕНИК
МИЛАН ДИМОВ (1835–1919) В НАЦИОНАЛНАТА БИБЛИОТЕКА
„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“*Габриела Ангелова**Университет по библиотекознание и информационни технологии*

Резюме: Личните библиотеки на български интелектуалци и просветители съставляват значим дял от фондовете със старопечатни, редки и ценни издания на библиотеките в страната. Една от обичайните практики при постъпването на такова дарение е разпределянето на книгите по библиографски признак в различни колекции, като по този начин реконструирането и проучването им са затруднени или възпрепятствани. Поради тази причина изследванията в областта на личните колекции и историята на четенето имат силно ограничен ресурс на изворови материали. Такъв е случаят с книжовната сбирка на свещеник Милан Димов. Част от нея са открити във фонда със старопечатни книги на Националната библиотека по време на изследователската работа по проект „Цифровизация на репертоара на българската възрожденска книжнина (1801–1878)“.

Ключови думи: лични библиотеки; история на книгата; библиографска рядкост.

Добре известен е фактът, че личните библиотеки имат широко присъствие в книжовните колекции на българските културни институции. Те съставляват значим дял от колекциите от периода на Възраждането, следосвобожденска България и до средата на XX век, когато българското книгоиздаване се развива с бързи темпове както в количествено, така и в качествено отношение. В тези години все по-голяма част от грамотното население в страната притежава лични книги, чийто брой и тематика се разширяват заедно с постепенното развитие на българското книгопечатане. В началните етапи от формирането на българските библиотеки има изявен стремеж за попълване на фондовете и празнотите в ретроспективната национална библиография. Това води до засилен интерес към събирането и откупуването на книги от по-ранни периоди и ръкописи от частни лица. В същото време дарителските жестове към библиотеките от страна на различни по ранг обществени дейци, колекционери и интелектуалци стават

еталон за общественополезна проява. Търсенето и закупуването от страна на библиотеките, както и безвъзмездното даряване са основните начини, по които книги от частни колекции попадат в институционалните хранилища. Редица обстоятелства са пречка пред това постъпилите по-големи лични библиотеки да се съхраняват автономно, макар част от културните институции да са успели в тази си инициатива.

Не така стои въпросът, що се отнася до по-малките лични колекции. За тях рядко се откриват документи, регламентиращи съдържанието на постъплението, и единствената следа за някогашния им собственик се намира в приписките и печатите, оставени в книгите му. Такива книги се срещат спорадично из библиотечните фондове, но за систематизирането и обработката им е необходимо да се извърши значително по обхват и методика проучване. Интензивната изследователска дейност, свързана с проекта „Цифровизация на репертоара на българската възрожденска книжнина (1801–1878)“¹, даде възможност за преглеждането на голям брой старопечатни издания в колекцията на НБКМ. По време на работата с изданията се откриха няколко издания с характерните приписки, инициали и печати на свещеник Милан Димов. Наличието на архивен фонд с негови документи и натрупаният емпиричен материал създадоха благоприятни условия за провеждането на проучването и изложението му в настоящата статия.

Милан Георгиев Димов е роден около 1835 г. в Пирот. Завършва Великата сръбска школа в Белград. Заминава за Свищов, за да работи като писар и домакин в търговския възел на един от най-богатите хора в Сърбия, крупния търговец на каменна сол Миша Анастасиевич. По време на обиколките си с камарашите (народен израз за сръбските търговци на сол), в никополското село Лозица М. Димов се запознава с местни търговци – братя Марангозови. Те съзират у младия човек качествата и образованието, необходими за учителската професия, и така през 1855 г. Димов започва да преподава в селото. Две години по-късно сключва брак с дъщерята на местния свещеник Петко. Милан Димов е ръкоположен за свещеник в храма „Св. Преображение“ в гр. Свищов, като точната година на встъпването му в длъжност като духовник остава неясна. Впоследствие служи 40 години в църквата „Св. св. Кирил и Методий“ и е отличен с официята „хартофилак“ от Търновския митрополит Климент (Ganchev, 1996 : 70–71). Свещеник М. Димов участва като преводач в руските войски по време на Освободителната война (Obzor, 1970 : 83). Той е известен с преводната си брошура „Разговор на Негово Блаженство българский екзарх Йосифа I с един руский странник в Цариград на 6-и септ. 1886“ (Iosif I, ekzarh, 1886). Текстът на изданието е взет от руския вестник „Новое время“, преведен от М. Димов и издаден от свещеник Андрей П. Савов в печатницата на Димитър Паничков². Съдържанието на брошурата изразява становището на екзарх Йосиф I относно недостатъците на Търновската конституция и пагубните рестрикции върху дейността на Българската православна църква.

Духовният водач споделя мнението, че българската държава има нужда от руската подкрепа и наставничество в управлението, и изтъква, че именно православната религия е връзката, която обединява двата народа. Брошурата е издадена непосредствено преди началото на заседаването на III Велико народно събрание (19.10.1886), след което, както е известно, България прекъсва трайно топлите си взаимоотношения с Русия. За превода и издаването на брошурата свещеник М. Димов и синът му Георги Димов са предадени на военен съд.

Архивът на свещеник М. Димов постъпва в Народната библиотека в София на части през 1919 и 1921 г. Фондът му съдържа 18 документа на български, сръбски и руски език. Сред архивните документи се намира и брошурата на Милош Милисавлевич³ „Погибия Цветка Павловича србина из Београда и Николе Войводова, бугарина на ладии Германия под Рушчуком от турака 8 августа 1867“ (BIA-NBKM, 128 : II B 625), за която не се открива информация в нито една библиографска база данни, нито в електронния каталог на Националната библиотека в Сърбия. Сред епистоларното наследство на свещеника се открива още едно печатно издание, което е регистрирано в Репертоара на българската възрожденска книжнина, но липсва изцяло в колекцията със старопечатни издания на НБКМ. Брошурата е със заглавие „Устав на Свищовската черковна община [и] Устав на училищното настоятелство“, без установена година на издаване и се намира в раздела със служебни и анонимни издания на БВК, т. (Ustav... BIA-NBKM, 128 : II B 622). Единственото намерено до момента описание на Устава е в електронния каталог COBISS/OPAC на НБКМ. То е въведено по библиографски път, без физическата наличност на изданието. Не са открити библиографски данни в други електронни каталози – сводни или институционални.⁴ По всяка вероятност съдържанието на книгата има пряко отношение към духовния чин и общественото положение на свещеник М. Димов в Свищов.

Двете брошури са пореден пример за значението на личните библиотеки, които постъпват в културните институции. Специфичните професионални, научни и духовни интереси на собствениците им са причина те да придобиват и притежават по-рядко срещани книги, т.нар. библиографски рядкост. Архивът на свещеник М. Димов свидетелства за още една тенденция в обработката на дарения от лични архиви и библиотеки в НБКМ. Идентичен е случаят с дарението на проф. Марин Дринов, чийто архив и библиотека също се намират там. В архивния му фонд, подобно на този на свещеник М. Димов, също има издание на сръбски език, което поради неясни причини не е разпределено в библиотечните колекции на НБКМ заедно с другите книги (Angelova, 2018). Разликата между двата примера идва от това, че Дриновата книга, макар и в архив, има всички белези на аналитико-синтетична обработка, като инвентарен номер, библиографско описание с препратка в служебните каталози и

сигнатури. Книгите на свещеник М. Димов притежават само следи от архивната обработка.

Освен двете архивирани книги, към момента са открити още пет екземпляра, собственост на свещеник М. Димов. Три от тях представляват читателски рекомплети, а два са самостоятелни издания. Според инвентарните номера четири от книгите са инвентаризирани през 1922 г., а една – през 1921 г.

Самостоятелните издания са екз. 54.300 II на „Кратко и ясно описание за сватби, согласно с правилата на Восточната църква“ от 1854 г. и екз. 59.454 III на „Книга за изповед или Кратки наставления към всекия духовний отец и християнин“ от 1859 г. В екз. 54.300 II се открива само институционален печат с името на дарителя. Не са налични приписки или други извънтекстови бележки с летописни данни, свързани със собственика. Особеното на книгата е лошото общо състояние, в което се намира. Книжното тяло е амортизирано, с множество маслени и водни петна и силно износване на хартията в долните десни ръбове, типично за богослужебните книги. Целостта на част от страниците в книгата – страници 78–82, е нарушена. Липсващите фрагменти от хартията са възстановени с по-тъмна такава, а текстът е възобновен ръкописно с почерк, идентичен с църковнославянския шрифт в самата книга. Втората книга, „Книга за изповед или...“ съдържа недовършена приписка на авантитула: „Из книгите на свещеник [Милан Димов]“, и служебен печат. Двете издания вероятно са служили на М. Димов преди и след ръкополагането му като духовно лице, тъй като информацията в тях е от фундаментално значение за църковните служители.

Специално внимание заслужават рекомплектите в колекцията на М. Димов. В личната библиотека на М. Димов броят им преобладава спрямо самостоятелните издания към момента и това ги прави основен лайтмотив в изследването. Тематичната взаимовръзка между пришитите в едно тяло издания е плод на субективната преценка на М. Димов като читател. Почти всяко заглавие в рекомплектите изобилства от летописни бележки, които разкриват повече за биографията и литературните му интереси в различните етапи на житейския му път. Този тип книжни тела са терминологично дефинирани от доц. д-р Васил Загоров като *читателски рекомплети* заедно с другите разновидности на тази практика – издателски и книготърговски рекомплети (с комерсиална цел), институционални и читателски рекомплети (съчетани според индивидуални или колективни интелектуални потребности) (Zagorov, 2011 : 52–65). Рекомплектите в колекцията се отличават със съвкупност от автентични детайли, благодарение на които се диференцират лесно и изпъкват сред много други лични екземпляри от колекцията на НБКМ. Освен приписките, които обикновено са позиционирани в титулната четворка или накрая на книгата, в тях се намират и два лични печата, които онагледяват промените в обществения статус на М. Димов през годините (учител и свещеник). В два

от рекомплектите се откриват и рекламни етикети с логото на свищовската книговезница „С. Г. Мутафчиев“, което напълно съвпада с факта, че дълги години свещеникът живее и служи в една от тамошните църкви. Трите читателски рекомплекта съдържат общо 25 заглавия.

Читателски рекомплект, екз. Ст 58.416 III

Рекомплектът 58.416 III се отличава с някои специфики от другите открити екземпляри. Съдържа животописните сведения, които М. Димов е упоменал в него, и косвено можем да допълним с тях познатата до момента негова биография. Приписките в това книжно тяло се намират на гърбовете на заглавните страници и са почти идентични по структура:

В Никополската област Лозица [село] 1. март, 1864

Милан Г. Димович Пиротчанец

В Никополската област Лозица [село] 17. май, 1866

Милан Г. Димович Пиротчанец и учител лозешкий

Както става ясно, М. Димов е преподавал в училището в с. Лозница до не по-рано от 1866 г., а вероятно и до по-късни години, преди да приеме духовен сан в Свищов. На този етап от живота си той все още изразява принадлежността си към пиротския край с прозвището *Пиротчанец* и добавя сръбската наставка *-ович* към фамилията си. Може би най-интересната характеристика на рекомплекта е тематиката на подвързаните в него издания. Съдържа 15 поучителни разказа на християнска тематика, издадени между 1858 и 1862 г. Брошурите са издадени от Протестантското библиейско дружество в Цариград и служат за разпространение на протестантските идеи сред българското население. Подвързаните заглавия в рекомплекта са: „Нещо за безкнижните човеци“, 1858 г., „Питания за четенето“, 1858 г., „За изпитование сам себе си“, 1860 г., „Двете агнета“, 1860 г., „Добри дела“, 1860 г., „Василчо или Благочестиво дете“, 1860 г., „Разговор с един млад пътник“, 1860 г., „Първа стъпка на път към спасението“, 1861 г., „Кому трябва да вервуваме“, 1861 г., „Отче наш...“, 1861 г., „За спасението важни размишления“, 1861 г., „Бедний Йосиф“, 1861 г., „Мария, солдатска дъщеря...“, 1861 г., „За лъжа една истинна повест“, 1862 г. и „Кръстът Христов“, 1862 г. За разлика от другите, този екземпляр има единна тематика на произведенията, влизаща в известно противоречие с православните принципи, които би следвало да са акцент в четивата на бъдещия свещеник. Същевременно текстовете засвидетелстват системен интерес към протестантското християнско движение, което усилено се опитва да намери почва в България, най-вече чрез дистрибуцията на книги, както от светски, така и от религиозен порядък. Читателският рекомплект удивително напомня на три от малкото издателски рекомплекти от възрожденската книжовна продукция, които също бяха обект на проучване от страна на екипа на „Книгопис“.⁵ Може да се каже, че основният фактор, който различава издателските рекомплекти от този на свещеника, е активната му читателска намеса в екземпляра. М. Димов е описал произведенията в рекомплекта ръкописно в края на книжното тяло, с

подобна структура на съдържанието като тази в издателския рекомплект. Номериран е страниците си сам и е оставил приписки с различна дата и печат в края на няколко от произведенията. Бележките показват, че е получавал (или чел) книгите в различно време и впоследствие е решил да ги подвърже заедно. Рекомплектът няма фабрична заглавна страница и съдържание. Екземплярът има специфични елементи, характерни и за двата типа рекомплекти (издателски и читателски), което прави идентифицирането му по-трудно от останалите в колекцията. Личният печат, използван като екслибрис, тук е с курсивен монограм *МГД*, поставен централно в композицията на печата. Обграден е с растителни мотиви от долната и горната страна. В конкретния екземпляр печатът е полаган на допълнително залепени от собственика малки изрезки в контрастен цвят. Рекомплектът няма рекламен етикет на книговезницата, в която е съшит.

Читателски рекомплект, екз. 70.1249 I

Рекомплектът съдържа шест заглавия, излезли от печат между 1870 и 1880 г. Това показва, че хронологичните периоди, заложили в българската история на книгата, не отговарят на представите на читателя, който възприема книжовното съдържание с оглед на своето настояще и личното си развитие като част от конкретно поколение. Всяка от книгите в екземпляра има летописна бележка от свещеника и нов печат, който кореспондира с актуалната му към тогавашния момент длъжност като църковно лице. Темите на изданията обхващат наболелите проблеми, свързани с учредяването на Българската екзархия, борбата за църковна независимост, както и въпроси около българския произход, история и писменост.

Слово на текста „Благословен Господ бог Израилев, яко посети и сотвори избавление людем свои“, по причина установене екзархията на Българската църква [1870]. Приписки: на преден форзац; с. 16: *Из книгите на свещеник Милан Г. Димов, Свищов; Прочел Свещеник Милан Г. Димов.* Печат: институционален, дарителски.

Оправдателен отговор от един българин на статията в „Ирис“ „Източник и цел на българския въпрос“, 1872. Приписка, с. 40: *Притежател: Поп Милан Г. Димов, Свищов 29 февруари 1872.* Печат: институционален, дарителски.

Царственник или История болгарская, 1844⁶. Приписки, с. 1; с. 80: *Из книгите на [подпис] Но 40; Прочел притежателят свещеник Милан Г. Димов.* Печат на заглавната страница, кръгъл и черен: *Свещеник М. Г. Д. 1867.*

За славянското произхождение на дунавските българи, 1875. Приписка, с. 119: *Прочел притежателят хартофилак Поп Милан, Свищов 27 април 1876.*

Кирил и Методий, български просветители, 1875. Приписка на гърба на заглавна страница [повтаряща се]: *Прочел притежателят хартофилак Поп Милан, Свищов 27 април 1876.*

Исторически поглед на отечеството ни и нашите длъжности към него, 1880. Приписка, с. 1: *Из книгите на свещеник Милан Георгиевич Димович, Свищов.*

Печатът, който е използван в „Царственика“, 1844 г., е черен и кръгъл, с монограм в курсив и цялостен текст: *Свещеник М. Г. Д. 1867 г.* Според тази информация М. Димов е ръкоположен именно през тази година. Двете идентични приписки *Прочел притежателят хартофилакс Поп Милан, Свищов 27 април 1876* подсказват, че е отличен с офикията „хартофилакс“ не по-късно от 1876 г. Този и последният рекомплект имат книговезка марка от една и съща книговезница в Свищов и поради тази причина подвързиите им са напълно идентични.

Читателски рекомплект, екз. Ст 72.1437 III

Интересното в рекомплекта е наличието на две развлекателни четива – един разказ на Аугуст Егберт, „Доктора от Батавия“, 1888 г., и една от театралните пиеси на Тодор Хаджистанчев, „Шаран“, 1879 г. Те са подвързани заедно с печатно издание на хвалебствени слова при посещението на Търновския митрополит Иларион в Свищов през 1872 г. и „Ръководство за помощ на ранени на бойното поле“. По приписката в ръководството личи, че с автора, д-р Яков Д. Петрович, свещеник М. Димов е имал близък контакт, защото в бележката си е упоменал, че книгата е личен подарък от лекаря. Другата приписка е с късна дата (1915), когато М. Димов е бил на приблизителна възраст 80 години. Рекомплектът е извезан от същия книговезец и съдържа само институционални печати с името на дарителя. Очевидно е създаден по финансови съображения, за да се спестят средства при подвързването на няколко самостоятелни, разнородни по жанр и тематика издания. В него има открита бележка на османотурски език и предполагаемо същия текст на турски с българска транскрипция.

Попов, Стефан. Слова, сказани при посещението на Негово Високопреосвященство Търновский митрополит г. г. Илариона у Свищов, 1872.

Егберт, Аугуст. Доктора от Батавия : амстердамска новела из половината на XVII, 1888. Приписка в края на книгата: *Прочел притежателят хартофилакс-свещеник Милан Георгиев Димов, Свищов 6 ноември 1915 г.*

Петкович, Яков. Помощ на ранените на бойното поле, 1885. Приписка: Дадена подарък от г-на Доктор Яков Димитров Петкович за в книгите на свещеник Милан Димов, Свищов. 1888.

Хаджистанчев, Тодор. Шаран : смешна позорищна игра в 1 д., 1879.

Вероятността да се открият още книги на свещеник М. Димов при допълнително проучване, е значителна. Навярно библиотеката е била многобройна, но при постъпването е била разпределена в различните колекции на тогавашната Народна библиотека, подобно на други по-малки дарения. В конкретния случай подобно проучване би било затруднено от липсата на съпътстваща административна информация за дарението в

архива на НБКМ и непълните инвентарни книги от годините на постъпване, които също бяха проверени (1919; 1921).

Проведеното изследване доказва ползите от проучванията върху лични колекции, като предоставя информация за две слабо познати издания и тяхното местонахождение. Допълнена е биографичната информация за свещеник Милан Димов. Систематизираната информация може да послужи и като извор в изследвания, свързани с историята на четенето. Не на последно място – насърчава реализирането на идентични анализи на по-малки лични колекции, които несъмнено съдържат материали, заслужаващи внимание.

БЕЛЕЖКИ

- ¹ Информационно-търсеща система „Книгопис“, проект „Цифровизация на репертоара на българската възрожденска книжнина (1801–1878)“, № ДН 05/2. <https://knigopis.unibit.bg/>.
- ² Димитър Паничков често е ползвал чужди имена в книгите, отпечатани в неговата печатница. Вж.: **Начов**, Никола. (1924). Дядо Хаджи Димитър Н. Паничков. – В: *Сборник на „Калоферска дружба“*, кн. 2, София, 80.
- ³ М. Милисавлевич (1818–1905) е сръбски книжовник, животописец, издател и фолклорист.
- ⁴ Извършено е търсене в каталога на НАБИС, Дигитална културна съкровищница „Север +“, COBISS и други каталози на регионални библиотеки.
- ⁵ Вж. Душеполезни книжки. Цариград [1861–1881?]. 526 с.; Душеполезни книжки. Цариград [1861–1881?]. 522 с.; Разни духовни книжки. Цариград, 1868. В ИТС „Книгопис“ на адрес: < <http://books.unibit.bg:8080/search> >. [Видени на 08.10.2020 г.]
- ⁶ Екземплярът е регистриран и описан от Росица Кирилова. Вж. № 77 (Kirilova, 2013: 90).

ЛИТЕРАТУРА

- Ангелова**, Габриела. (2018). Поглед към библиотечната колекция на проф. Марин Дринов в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. – В: *Библиотека*, год. 25, бр. 4, 5–14. ISSN 0861-847X.
- Ганчев**, Стефан. (1996). *Свищов: принос за историята му*. Свищов: Международ. фонд. „А. Константинов“, с. 70–71.
- Загоров**, Васил. (2011). Реконструкции. Издателски, книготърговски, читателски и институционални аспекти. – В: *Книгата – нашето по-смислено настояще*. София: За буквите – О писменехъ, с. 52–65.
- Информационно-търсеща** система „Книгопис“, проект „Цифровизация на репертоара на българската възрожденска книжнина (1801–1878)“, № ДН 05/2. Уебсайт: <https://knigopis.unibit.bg/>.
- Йосиф I**, екзарх. (1886). *Разговор на Негово Блаженство българският екзарх Йосиф I с един руският странник в Цариград на 6-и септ. 1886 г.* Прев. от рус. М. Димов. Свищов: Свещениците на църквата Св. Кирила и Методия (Свищов: Ясен Д. Паничков), 16 с.
- Кирилова**, Росица. (2013). *Приписки в българските старопечатни книги: 1806–1878*. София: Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, с. 77.
- Милисавлевич**, Милош. (1868). *Погибия Цветка Павловича сръбина из Београда и Николе Войводовата, бугарина на ладии Германей под Рушчуком от турака 8 август 1867*. Београд: печ. А. Андрич, 23 с.

Начов, Никола. (1924). Дядо Хаджи Димитър Н. Паничков. – В: *Сборник на „Калоферска дружба“*, кн. 2, С., 80.

НБКМ-БИА, ф. 128 (Свещ. Милан Димов) а. е. II В 622. Черковна община. Свищов. *Устав на Свищовската...*

НБКМ-БИА, ф. 128 (Свещ. Милан Димов) а. е. II В 625. *Погибия Цветка...*, 23 с.

Обзор на архивните фондове, колекции и единични постъпления, съхранявани в Български исторически архив, кн. 3 (1970). София: Наука и изкуство, с. 83.

Черковна община. (Б. г.). Свищов. Устав на Свищовската черковна община [и] Устав на училищното настоятелство. [Русе]: [В книгопечатницата на Дунавската област], 8 с.

Читателски рекомплект от сбирката със старопечатни книги в НБКМ, сигн. Ст 58.416 III.

Читателски рекомплект от сбирката със старопечатни книги в НБКМ, сигн. Ст 70.1249 I.

Читателски рекомплект от сбирката със старопечатни книги в НБКМ, сигн. Ст 72.1437 III.

REFERENCES

Angelova, Gabriela. (2018). Pogled kam bibliotechnata kolektsia na prof. Marin Drinov v Natsionalnata biblioteka „Sv. sv. Kiril i Metodiy“. – В: *Biblioteka, god. 25, br. 4*, 5–14. ISSN 0861-847X.

Ganchev, Stefan. (1996). Svishtov: prinos za istoriyata mu. Svishtov: Mezhdunar. fond. „A. Konstantinov“, s. 70–71.

Zagorov, Vasil. (2011). Rekomplekti. Izdatelski, knigotargovski, chitatelski i institutsionalni aspekti. – В: *Knigata – nasheto po-smisleno nastoyashte*. Sofia: Za bukvite – O pismeney, s. 52–65.

Yosif I, ekzarh. (1886). *Razgovor na Negovo Blazhenstvo balgarskiy ekzarh Yosifa I s edin ruskiy strannik v Tsarigrad na 6-i sept. 1886 g.* Prev. ot rus. M. Dimov. Svishtov: Sveshtenitsite na tsarkvata Sv. Kirila i Metodia (Svishtov: Yassen D. Panichkov), 16 s.

Kirilova, Rositsa. (2013). *Pripiski v balgarskite staropechatni knigi: 1806–1878*. Sofia: Natsionalna biblioteka „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, s. 77.

Milisavlevich, Milosh. (1868). *Pogibia Tsvetka Pavlovicha srbina iz Beograda i Nikole Voyvodova, bugarina na ladii Germaniy pod Rushchukom ot turaka 8 avgusta 1867*. Beograd: pech. A. Andrich, 23 s.

Nachov, Nikola. (1924). Dyado Hadzhi Dimitar N. Panichkov. – В: *Sbornik na „Kaloferska družhba“*, кн. 2, С., 80.

NBKM-BIA, f. 128 (Sveshtenik Milan Dimov) а. е. II В 622. Cherkovna obshtina. Svishtov. *Ustav na Svishtovskata...*

NBKM-BIA, f. 128 (Sveshtenik Milan Dimov) а. е. II В 625. *Pogibia Tsvetka...*, 23 s.

Obzor na arhivnite fondove, kolektsii i edinichni postaplenia, sahranyavani v Balgarski istoricheski arhiv, кн. 3 (1970). Sofia: Nauka i izkustvo, s. 83.

Cherkovna obshtina. (Б. г.). Svishtov. Ustav na Svishtovskata cherkovna obshtina Ustav na uchilishtnoto nastoyatelstvo. [Ruse]: [V knigopechatnitsata na Dunavskata oblast], 8 s.

Owner's Bound with, sign St 58.416 III from the collection of Bulgarian revival books in NBKM.

Owner's Bound with, sign. St 70.1249 I from the collection of Bulgarian revival books in NBKM.

Owner's Bound with, sign. St 72.1437 III from the collection of Bulgarian revival books in NBKM.

**FRAGMENTS OF THE PRIVATE LIBRARY OF PRIEST MILAN
DIMOV (1835–1919) IN THE NATIONAL LIBRARY OF BULGARIA
“ST. ST. CYRIL AND METHODIUS”**

Abstract: *The private libraries of Bulgarian intellectuals and scholars are a significant component of the special collections with rare and Bulgarian revival books (1801–1878) in the libraries of the country. One of the usual practices in receiving such donations is the following distribution of the books in collections built on a different thematic and chronological features, thus making their reconstruction and research difficult or impossible. This leads to a deficit of the main sources in researches related to private libraries history and history of the reading. Such is the case with the private collection of priest Milan Dimov. Fragments of his library are found in the collection of old printed books of the National Library of Bulgaria “St. St. Cyril and Methodius” during the research work on the project “Digitization of the repertoire of the Bulgarian Revival literature (1801–1878)”.*

Keywords: *private libraries; book history; rare books.*

Gabriela Angelova, PhD Candidate

University of Library Studies and Information Technologies

119, Tsarigradsko shose Blvd.

1784 Sofia

E-mail: g.angelova@unibit.bg

ИСТОРИЯ НА КНИГАТА
BOOK HISTORYШЕРЛОК ХОЛМС ОТ БАДЕН-БАДЕН, ИЛИ НЕАНГЛОЕЗИЧНИТЕ
ДЕТЕКТИВИ С АНГЛОСАКСОНСКИ ИМЕНА В КРИМИНАЛНАТА
ЛИТЕРАТУРА ПРЕЗ ПЪРВАТА ПОЛОВИНА НА XX ВЕК**Ваня Якова***Университет по библиотекознание и информационни технологии*

Резюме: Статията прави опит да определи националността на авторите на детективски романи, издавани в България през първата половина на XX век. В българското частно книгоиздаване от този период героите на тези романи се налагат като собствена запазена марка, като дори имената на авторите им остават на заден план. Поради тази причина днес те са недостатъчно проучени от българската ретроспективна библиография. Липсата на съответната информация за тези протагонисти и налагането на англоезичната култура водят до категоризирането им като творби основно от американски автори.

Ключови думи: неанглоезичен; криминален роман; книгоиздаване; България; детектив; автор; европейски.

Вероятно някой би попитал каква е връзката между Шерлок Холмс и немския град Баден-Баден. Всъщност няма такава. На мястото на Баден-Баден може да стои всеки малко или много известен европейски град. Единствената константа тук е Шерлок Холмс, послужил за модел при създаването на не един и двама литературни детективи от началото на двадесетото столетие. Добре известно е, че самият сър Артър Конан Дойл не е питал топли чувства към своето творение, и едва ли някога си е давал сметка, че образът на неговия герой ще намери толкова последователи и ще се окаже вдъхновение за много други писатели. Голям брой автори, негови съвременници, използват в преследването на високи тиражи и печалби леко меланхоличния, но ерудиран детектив като модел. Но за разлика от Холмс тези детективи разчитат повече на действието, на приключението или дори на юмручния бой, отколкото на дедуктивните си способности.

Според съществуващите записи в електронния каталог на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, както и в библиографския репертоар „Български книги 1878–1944“ има много на брой произведения, които попадат в обхвата на настоящото изследване.

Немалка част от протагонистите с англосаксонски имена в действителност нямат нищо общо с британските или американските „сензационно-криминални четива“ от типа *пинкертоновска литература*, както ги определя професор А. Бенбасат в своята книга *„Банкноти и мечти между кориците“* (Benbasat, 2014 : 75). Също така, за разлика от своя първообраз Шерлок Холмс, мнозинството от тях не успяват да надживеят своето време и липсват в българското книгоиздаване след 40-те години на XX век, заради което остават непознати за съвременния читател.

Ще започнем с една от малкото дами от този период – Етел Кинг (*Ethel King*). Поради липсваща информация за народността на автора/авторите, в репертоара „Български книги 1878–1944“, т. X, изданията са категоризирани в раздела за САЩ. По библиографски път са открити три издания – 1921 г. („Брилянтната графиня: Тайните на фалшификатора: Разказ на детективката Етел Кинг“), 1922 г. („Любов и революция: Тайната на ключалката: От детективката Етел Кинг“) и 1940 г. („Отмъщението на съперника. Спортистът-убиец“). Етел Кинг е творение на френския писател и преводач Жан Петитюгенен (*Jean Petithuguenin*), псевдоним на Ж. А. дьо Сен Валри (*J. A. de Saint Valry*).¹ Той е официалният преводач на историите за американския детектив Ник Картер² на френски. Предполага се, че под влиянието на тези произведения той създава образа на своята героиня. Много показателно е заглавието на първата му творба – *Ethel King, The Female Nick Carter* („Етел Кинг, женският Ник Картер“³). Поредицата се издава във Франция в периода 1911–1914 г., като излиза два пъти седмично. Броят на изданията достига близо 100. Тази популярност подбужда интереса на издателите и в други държави. Впоследствие историята е продължена сюжетно в Германия от различни автори.⁴ Немскоезичните издания обвързват персонажа на Етел Кинг с другия популярен детектив на епохата – Шерлок Холмс. Първоначално книгата излиза като поредица: „*Ethel King, ein weiblicher Sherlock Holmes*“ („Етел Кинг, женският Шерлок Холмс“). Книгите се радват на голяма популярност в периода от 1912 до 1915 г. Образът на немската Етел Кинг е силно повлиян от Холмс, чак до лулата, която пуши, но за разлика от него тя е в средата на двадесетте си години и е от Филадельфия.⁵

Като се изключат произведенията на Едгар Уолъс и сър Артур Конан Дойл, най-многобройни на българския пазар в периода до 1948 г. са изданията за „северноамериканския“ детектив Нат Пинкертон (*Nat Pinkerton*). По библиографски път са регистрирани 29 заглавия, издадени от 1921 до 1923 г. Въпреки английски звучащото си име и асоциацията с реално съществуващата личност Алън Пинкертън (*Allan Pinkerton*) (1818–1894) – американски детектив и шпионин с шотландски произход, създател на първата детективска агенция в САЩ *Национална детективска агенция*

Пинкертън⁶, Нат е по-скоро измислен образ. Смята се, че през 1906 или 1907 г. немско списание плагиатства историите за Ник Картер, като леко ги преработва и създава образа на Нат Пинкертон. Първата история, появила се в Германия, е „*Nat Pinkerton, der König der Detektivs*“ („Нат Пинкертон, кралят на детективите“) и излиза в отделни броеве до 1915 г. През 1929 г. излизат още 10 издания под заглавието „*Pinkerton, Americas größter Detektiv*“ („Пинкертон, най-великият детектив на Америка“).

Историите за Нат Пинкертон се появяват и във Франция на 8 март 1908 г. в изданието „*Nat Pinkerton, le plus illustre detective de nos jours*“ („Нат Пинкертон, най-прочутият съвременен детектив“) и продължават да се публикуват до 30 юли 1914 г. Отново авторът и/или авторите са неизвестни.

Детективът е изключително популярен и в Русия, а впоследствие – и в СССР, като голяма част от историите, създадени там, са базирани на тези за Ник Картер или са заимствани от немските и френските издания за Нат Пинкертон. Забележителното в случая е, че през 1923 г. съветското правителство решава да използва популярността на литературния герой за идеологически и политически цели. Детективът продължава да преследва престъпници и да разкрива престъпления по целия свят, но го прави в името на Октомврийската революция и в защита на пролетариата.

В електронния каталог COBISS/OPAC заглавията за Нат Пинкертон са 32, издадени в периода 1921–1923 г. Половината от тях (16) са издадени през 1921 г., като този интерес ясно показва кампанийния характер на издателската политика на „Цветна библиотека“ и другите издатели, които искат да се възползват от наложената в Европа книгоиздателска мода.

В Русия, а впоследствие – в СССР, се появяват истории с Ник Картер, които са по-скоро пастиши или изцяло плагиатствани от оригиналните американски истории за него. Руският Ник Картер в много отношения си прилича с руския Нат Пинкертон, тъй като историите им са публикувани по едно и също време, но за разлика от своя колега Картер е член на Тайната полиция на Ню Йорк.

Не по-малко интересен е случаят с литературния детектив Хари Пил (*Harry Piel*). Хайнрих Пийл (*Heinrich Piel*) (1892–1963), чието екранно име е *Harry Piel*, е известен немски филмов актьор, режисьор, сценарист и продуцент, който участва в над 150 филма. Характерни за тези произведения са действието и приключенията. След като през 1915 г. започва да се чувства отегчен от работата зад камера като режисьор, той застава пред нея като актьор и дори в периода 1918–1919 г. изпълнява осем пъти ролята на екранния детектив Джо Дийпс (*Joe Deeps*).⁷ Литературният образ на Хари Пил се появява в началото на 20-те години на XX век в няколко немски списания – „*Harry Piel, Der Tollkühne Detektiv*“ („Хари Пил,

смелият детектив“), които излизат от 1920 до 1923 г. в 92 броя. Също така от 1922 до 1926 г. в 150 броя излиза „*Harry Piel, Der Abenteurer König*“ („Хари Пил, кралят на авантюристите“). „*Harry Piel Abenteuer № 1*“ („Хари Пил, авантюрист № 1“) излиза през 1928 г. Смята се, че литературният детектив е превъплъщение на филмовите роли на актьора Хайнрих Пийл (*Heinrich Piel*). Детективът е „човек на света“ – авантюрист, който се чувства еднакво добре както сред дивата природа, така и в големия град, който защитава доброто, помага на бедните и онеправданите, спасява девиси в беда и т.н. Библиографският анализ разкрива шест издадени книги на български в периода 1921–1922 г. Те излизат в Библиотека „Огън и меч“ („Мистериозната пещера; Кражба на 7 000 000 долара: От великия америк. детектив Хари Пил“), Библиотека „Криминалност“ („Мъртвият дом; Отровителката: Из авантурите на легендарния амер. детектив Хари Пил“ и „Кървавият фантом: Из авантурите на легендарния амер. детектив Хари Пил“), Библиотека „Мистерии“ („Кървавото петно: Из смелите подвизи на знаменития амер. детектив Хари Пил“ и „Бандата L. R. K.: Из смелите подвизи на знаменития америк. детектив Хари Пил“) и „Цветна библиотека“ („Детето милиардер. Маймуната-грабител: От детектива Хари Пил“).

Други литературни протагонисти, за чиито първообрази се предполага, че са свързани с кино герои, са Стюарт Вебс (*Stuart Webbs*) и Жое Деебс (*Joe Deebs*). През пролетта на 1914 г. в Германия се появява първият филм от сериала за детектива Стюарт Вебс (*Stuart Webbs*) – „*Die Geheimnisvolle Villa*“ („Мистериозната вила“), като до 1926 г. излизат 50 серии. В главната роля е Ернст Райхер (*Ernst Reicher*), чийто кино образ се превръща в архетип в зората на криминалните филми в Германия, в ерата на нямото кино (Hesse, 1996). През 1915 г., по време на Първата световна война, на екран се появява и детективът Жое Деебс (*Joe Deebs*), който интригува публиката до началото на 1920 г. Както той, така и *Webbs* са изградени по подобие на Шерлок Холмс.⁸ Въпреки че в електронния каталог COBISS/OPAC има налични девет позиции за Стюарт Вебс⁹, при направена справка в WorldCat няма намерени записи на книги с подобен протагонист.¹⁰ Би могло да се предположи, че следвайки книгоиздателските моди, тези произведения са създадени на българска почва. Тази хипотеза следва да бъде подложена на допълнителни проучвания и издирвания, за да бъде доказана. От друга страна, за Жое Деебс има шест записа в електронния каталог COBISS/OPAC за периода 1920–1922 г.¹¹, а при проверката в WorldCat бяха намерени седем записа на книги, издадени в периода 1921–1924 г., от които три са на полски език без упоменат автор и четири са на нидерландски език с автор От Шифър-младши (*Aug Schiffer, Jr.*).¹²

Като изключим книгата на Джек Лондон „Ал Капоне: Бандитите на Чикаго“, в електронния каталог COBISS/OPAC има още три записа на книги за периода от 1931 до 1940 г., чийто герой е известният американски мафиот. Две от произведенията („Репортьорът Щар при Ал Капоне“ и „Подаръкът на Ал Капоне на капитан Омни“) са на писателя Джое Амбрози. Според информация от онлайн каталога на Националната библиотека на Чешката република (*Národní knihovna České Republiky*) Джое Амбрози (*Joe Ambrosy*) е псевдоним на писателя Йозеф Косина (*Josef Kosina*)¹³. Третата книга – „Един човек става престъпник: Записки на телохранителя на Ал Капоне“, е на немския автор и самоук художник Жак Билбо (*Jack Bilbo*), чието истинско име е Хуго Барух (*Hugo Baruch*) (1907–1967). Роден в Берлин, той променя името си на Жак Билбо и напуска Германия, когато нацистите конфискуват бизнеса с театрални костюми на родителите му. През 1936 г. пристига в Англия, където през 1941 г. създава художествена галерия, в която посреща художници бежанци, сред които дори и Пикасо. Заедно с кариерата си на художник и галерист той се занимава и с писане, като описва фиктивната си служба като бодигард на Ал Капоне през 30-те години на XX в.¹⁴ Също така, от 1932 до 1933 г. в Германия се появява „*Al Capone, der König der Gangster*“ („Ал Капоне, Кралят на гангстерите“), която излиза в 50 брошури, като отделните истории варират от идолизирането на мафиота до показването му в истинската му светлина на престъпник.

Детектив Джемс Робертсон е друг пример за протагонист с английски звучащо име, създаден от немски писател. Авторът на „*James Robertson, Der Weltdetektiv*“ („Джемс Робертсон – световният детектив“) е Курт Фалкенщайн (*Kurt Falkenstein*). Историите се публикуват от 1919 до 1922 г. в 136 броя, както и 17 броя през 1923 г. Джемс Робертсон е детектив, който пътува по целия свят при разрешаването на случаите си. В България са открити четири записа на книги, издадени през 1921 г. и една през 1922 г.¹⁵

В началото на XX век в Германия се появява *Detektive Nobody* (детектив Нободи). Част от приключенията на този герой са написани от Роберт Крафт (*Robert Kraft*, 1869–1916), немски автор на криминални, приключенски и научнофантастични романи. В периода 1904–1906 г. той създава една от сериите, наречена „*Detektiv Nobody's Erlebnisse und Reiseabenteuer*“ („Преживяванията, пътешествията и приключенията на детектив Нободи“). През 1921 г. Крафт написва историите „*Nobody – 30 Jahre in Dienste einer Weltzeitung*“ („Нободи – тридесет години в служба на един световен вестник“), които излизат в 17 броя. В тази поредица героят е репортер, който пътува и работи из целия свят. В България през 1923 г. са издадени „Черното домино: Крадеца на брилянти: Из подвизите на журналиста Нободи“ и „Дванадесет часа среднощ: Из подвизите на журналиста

Нободи – кн. 1“, а през 1924 г. излиза и „Плачът в нощта: Разказ: Из подвизите на журналиста Нободи – кн. 2“.¹⁶

Тексас Жак (*Texas Jack*), подобно на Ник Картер, за първи път се появява в САЩ, като образът му се базира на реално съществуваща личност – американския разузнавач, следотърсач, актьор и каубой Джон Бейкър Омохъндро (*John Baker Omohundro*) с прозвище *Texas Jack*. Един от първите романи – „*Texas Jack; or The White King of the Pawnees*“ („Тексас Джак, или белият крал на индианците пони“), е издаден за първи път през 1872 г. и е дело на *Ned Buntline* (Нед Бънтлайн). Един от най-продуктивните автори на истории за Тексас Жак в САЩ е писателят Прентис Инграм (*Prentiss Ingraham*, 1843–1904).¹⁷ В Германия този герой намира широка рецепция – от 1906 до 1911 г. в 215 броя излиза списанието „*Texas Jack*“. Поредицата „*Der Große Kundschafter*“ („Великият разузнавач“), която се явява преиздание на първоначалните произведения, излиза от 1911 до 1912 г. в 100 броя; „*Texas Jack, Der Große Kundschafter*“ („Тексас Джак, великият разузнавач“) излиза в 120 броя от 1930 до 1932 г. За последно от тази серия, през 1934 г., се издава „*Texas Jack Große Kundschafter Neue Folge*“ („Тексас Джак, великият разузнавач. Ново издание“) В немските истории героят е по-скоро разузнавач, отколкото каубой и извършва някои екзотични дейности – бори се срещу контрабандистите на опиум, сражава се с френските войници в Мексико и други подобни авантюри.¹⁸

Великият американски детектив Леон Клифтон (*Leon Clifton*) всъщност е протагонист в множество криминални истории на чешки език от началото на XX век. Той е изключителен детектив, експерт в дегизировката, който е способен да разреши всеки криминален случай. Първоначално историите са публикувани на територията на бивша Чехословакия, която в онези години е част от Австро-Унгария, от 1906 до 1911 г., като стават прецедент в чешката литература и се налагат под името „клифтонки“. Както при мнозинството книги/брошури от този тип, авторството и тук е неясно. Единственият донякъде потвърден автор е Алфонс Бохумил Счастний (*Alfons Bohumil Štastný*, 1866–1922), чиято съпруга предявява претенции за авторски права след смъртта му.¹⁹ В електронния каталог COBISS/OPAC има наличен само един запис – „Лудият лекар; Тайната на престъплението; Потресающата смърт на Лудия лекар: Из приключенията на великия амер. детектив Леон Клифтон“, но информация за годината на издаването липсва.²⁰

Само с един запис в България е регистриран и така нареченият немски Шерлок Холмс – Ролф Бранд – „Убийства за диаманти; Човешката примамка: Записки на детектива Ролф Бранд“. Изданието е публикувано през 1921 г. в „Цветна библиотека“. Според проучването на Джес Невинс (*Jess Nevins*) образът е създаден от Мартин Зеегер (*Martin Seeger*) и се

появява в 36 броя със заглавие „*Rolf Brand, der Deutsche Sherlock Holmes*“ („Ролф Бранд – немският Шерлок Холмс“) през 1919 г. Детективът живее в Берлин, но работата му го води до различни места в цяла Европа.

Друг протагонист с английски звучащо име е детективката Ема Бакерс, за която в електронния каталог COBISS/OPAC има три налични записа от 1921 г. В едно от заглавията се твърди, че героинята е американка – „Жената в експреса. Убийците по треновете: Из подвизите на америк. детективка Ема Бакерс“. Интересното в случая е, че в друг запис – „Хиена в експреса: Убийците в експреса: От детективката Ема Бакерс“, се посочва като автор (а не като преводач!) Тодор Хаджистанчев (1850–1902). Хаджистанчев е български автор – графоман, който, освен че пише, също превежда, побългарява и издава различни литературни произведения. Третият запис е „Звярът китаец. Мистерията между китаеците: От детективката Ема Бакерс“. Изданието също е от 1921 г., но няма упоменати автор и/или преводач.

Въпреки пространното търсене в различни източници, не беше намерена информация за народността на авторите на книгите за Джими Бетлерс (шест на брой, публикувани в периода 1922–1923 г. в „Цветна библиотека“), както и за Люси Грин (една книга, публикувана през 1921 г. в „Цветна библиотека“).

Изводът, който може да се направи, е, че с малки изключения, героите с англоезични имена в криминалната литература в годините до Втората световна война са творение на немско- и френскоговорещи автори. Някои от протагонистите, като Ник Картер и Нат Пинкертон, получават свой собствен живот в руската, а впоследствие съветска, литература. Други стават прецедент и налагат свой модел и име в собствените си страни, като чешкия детектив с англосаксонско име Леон Клифтон.

Освен това, като се има предвид кампанийната поява на различните „пинкертоновски“ детективски романи в българското книгоиздаване през разглеждания период, може да се твърди, че то също е силно повлияно от комерсиалната вълна, завладяла издателствата от двете страни на Атлантика и довела до бързото популяризиране и разпространение на този вид книжнина. Характерното за нея е, че като жанр се доближава до романа, но се разпространява под формата на брошури или подлистници на вестници, което я доближава повече до медийната индустрия, отколкото до книгоиздаването. От друга страна, някои от историите биват филмирани или драматизирани като радиопиеси, което ги обвързва и с увеселителната индустрия (Zagorov, 2012). Повлияни от нашумелите в други държави криминални романи, част от нашите книгоиздатели се опитват да пренесат тези тенденции в българската книжнина в желанието си да получат своя дял

от големите тиражи и печалби. Интересна посока за изследване тук е възможността част от тези произведения да са създадени на българска почва.

Независимо че всички гореизброени образи до известна степен са повлияни от образа на Шерлок Холмс, те живеят свой собствен живот и имат своя принос за развитието и популяризирането на криминалната литература в началото на XX век. Друг е въпросът каква е художествената и историческата им стойност, но въпреки това те оставят своите следи и категорично заявяват общественото си значение през разглеждания период (Zagorov, 2019).

БЕЛЕЖКИ

- ¹ **SFE The Encyclopedia of Science Fiction.** Petithuguenin, Jean Alexandre. <http://www.sf-encyclopedia.com/entry/petithuguenin_jean>
- ² По-правилното транскрибиране на името от английски е Ник Картър, но фамилното име Картер е наложено от българските книгоиздатели от периода. По същия начин са транскрибирани и имената на останалите литературни герои в статията.
- ³ Преводът на заглавията на всички непубликувани издания в България е на автора на статията.
- ⁴ **Black Coat Press.** The Best French popular literature. The Adventures of Ethel King, the Female Nick Carter. <<https://www.blackcoatpress.com/fiction-the-adventures-of-ethel-king-the-female-nick-carter.html>>
- ⁵ Голяма част от информацията в статията е заимствана от сайта на Джес Невинс (Jess Nevins) (1966), библиотекар и автор на *The Encyclopedia of Pulp Heroes*, *The Encyclopedia of Fantastic Victoriana*, както и на други творби, свързани с така наречения жанр *pulp fiction*, на адрес: <http://www.oocities.org/jjnevins/pulpsintro.htm> (accessed March, 2021)
- ⁶ **Альн Пинкертън.** Уикипедия, Свободната енциклопедия, <https://bit.ly/2Q85nkk> (достъп на 24 март 2021).
- ⁷ **Harry Piel.** Wikipedia, The Free Encyclopedia, <https://bit.ly/3dM4ZQL> (accessed March 28, 2021).
- ⁸ **Joe Deebs.** Wikipedia, The Free Encyclopedia, <https://bit.ly/3dMVkJD> (accessed March 29, 2021).
- ⁹ **COBISS.** НБКМ: База данни. Търсене. Резултати от търсенето. Стюарт Вебс. <https://bit.ly/2Q8J91S>
- ¹⁰ **WorldCat.** Search. Library Items. Stuart Webbs. 1900–1948. <https://bit.ly/3mrNWHK>
- ¹¹ **COBISS.** НБКМ: База данни. Търсене. Резултати от търсенето. Жое Деебс. <https://bit.ly/3wH9XqS>
- ¹² **WorldCat.** Search results for Joe Deebs. 1900–1948. <https://bit.ly/3wxdDeu>
- ¹³ **Database of the National Library CR.** NKC. Results for Joe Ambrosy. <https://bit.ly/2Qa7kN7>
- ¹⁴ **JM Jewish Lives Project.** Arts. Jack Bilbo. <https://www.jewishlivesproject.com/profiles/jack-bilbo>
- ¹⁵ **COBISS.** НБКМ: База данн и. Търсене. Резултати от търсенето. Джемс Робертсон. <https://bit.ly/3dJy7Z4>
- ¹⁶ **COBISS.** НБКМ: База данни. Търсене. Резултати от търсенето. Нободи. <https://bit.ly/3mz8vlt>
- ¹⁷ **Texas Jack Omohundro.** Wikipedia, The Free Encyclopedia, <https://bit.ly/3d1WXnI> (accessed March 29, 2021).

- ¹⁸ **The Dime Library.** Matthew Kerns – Author. Texas Jack in Dime Novels. <https://bit.ly/3xlCZLU> (accessed June 13, 2021)
- ¹⁹ **Leon Clifton.** Wikipedia, The Free Encyclopedia, <https://bit.ly/39Wkt3H> (accessed March 29, 2021).
- ²⁰ **COBISS.** НБКМ: База данни. Търсене. Резултати от търсенето. Леон Клифтон. <https://plus.bg.cobiss.net/опac7/bib/1054581732#full>

ЛИТЕРАТУРА

- Бенбасат, А.** (2014). *Банкноти и мечти между кориците*. София: Сиела Норма.
- Hesse, S.** (1996). Ernst Reicher alias Stuart Webbs: King of the German Film Detectives. – In: **Elsaesser, T., M. Wedel.** (Eds.). *A Second Life: German Cinema's First Decades*. Amsterdam: Amsterdam University Press, pp. 142–150. <http://www.jstor.com/stable/j.ctt45kfh9.17>.
- Загоров, В.** (2019). *Българското книгоиздаване и руската литература (1918–1944)*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
- Загоров, В.** (2019). Тарзан – историята на един бестселър. – В: *Ани Гергова – живот с книжовни пристрастия: Сборник в чест на 75-годишнината ѝ*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, с. 208–218.
- Гергова, А.** (2004). *Българска книга: Енциклопедия*. София: Pensoft.

REFERENCES

- Benbasat, A.** (2014). *Banknoti i mehti mezhdu koritzite*. Sofia: Ciela Norma.
- Hesse, S.** (1996). Ernst Reicher alias Stuart Webbs: King of the German Film Detectives. – In: **Elsaesser, T., M. Wedel.** (Eds.). *A Second Life: German Cinema's First Decades*. Amsterdam: Amsterdam University Press, pp. 142–150. <http://www.jstor.com/stable/j.ctt45kfh9.17>.
- Zagorov, V.** (2014). *Bulgarskoto knigoizdavane i ruskata literature (1918–1944)*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo “Sv. Kliment Ohridski”.
- Zagorov, V.** (2019). Tarzan – istoriyata na edin bestselar. – V: *Ani Gergova – zhivot s knizhovni pristrastia: Sbornik v chest na 75-godishninata i*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, s. 208–218.
- Gergova, A** (2004). *Bulgarska kniga. Encyclopedia*. Sofia: Pensoft.

SHERLOCK HOLMES FROM BADEN-BADEN OR NON-ENGLISH DETECTIVES WITH ANGLO-SAXON NAMES IN DETECTIVE NOVELS FROM THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY

Abstract: *The article is an attempt to identify the nationalities of authors of detective stories published in Bulgaria during the first half of the 20th century. The protagonists of the novels were established as a trade mark in Bulgarian private book publishing while even the names of their authors remain in the background. Due to this reason nowadays they have not been studied thoroughly by the Bulgarian retrospective bibliography. The lack of relevant information about the protagonists and the establishment of the culture of English-speaking countries in Bulgarian publishing has resulted in categorizing these novels mainly as ones written by American authors.*

Keywords: *non-English; detective novel; book publishing; Bulgaria; detective; author; European.*

Vanya Yakova, PhD Student

University of Library Studies and Information Technologies
119, Tsarigradsko shose Blvd.
1784 Sofia, Bulgaria
E-mail: v.yakova@unibit.bg

ИСТОРИЯ НА КНИГАТА
BOOK HISTORYВЕСТНИК „НОВИ ДНИ“ КАТО ИНСТРУМЕНТ НА
НАЦИОНАЛНАТА ПРОПАГАНДА НА ДИРЕКЦИЯТА ЗА
ОБЩЕСТВЕНА ОБНОВА**Мила Кръстева**

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: Деветнадесетомайският преврат предизвиква редица промени в държавното управление на България. До третото десетилетие на XX век са провеждани множество пропагандни кампании, с които да се спечели общественото доверие, но събитията от 19 май 1934 г. налагат да бъде създадена първата централизирана българска пропагандна институция – Дирекцията за обществена обнова. Сред основните инструменти за легитимиране на новата институция е вестник „Нови дни. Утринен всекидневник“. На базата на цялостен преглед на течението на ежедневието, в настоящата статия са представени изводи за влиянието му върху читателската аудитория и в частност, за изграждането на положителен образ на Дирекцията за обществена обнова.

Ключови думи: пропаганда, периодичен печат, Деветнадесетомайски преврат, Дирекция за обществена обнова.

След Деветнадесетомайския преврат времето на епизодичните пропагандни акции отстъпва на десетилетие, в което пропагандата се превръща в основен елемент от дейността на политическия елит в България. Държавният преврат е внимателно подготвен в периода октомври 1933 – април 1934 г. от политическия кръг „Звено“ и Военния съюз с помощта на армията.

В девет часа сутринта на 19 май 1934 г. Кимон Георгиев е поканен на аудиенция в царския дворец. Цар Борис III е принуден да подпише поредица предварително подготвени укази за разпускане на Народното събрание, назначаване на ново правителство начело с Кимон Георгиев, окрупняване на окръзите в страната, сливане на няколко министерства, уволнение на някои висши офицери и пр. (Nedev, 2007 : 271–276).

Събитията от месец май 1934 г. подсказват, че преди извършването на преврата е направен план за създаване на официална пропагандна институция, която да започне своята целенасочена дейност непосредствено след овладяването на властта.

С Указ № 16 на цар Борис III от 7 юни 1934 г. се създава първата българска пропагандна институция – Дирекция за обществена обнова (ДОО). Новосъздадената дирекция (т. нар. Обнова) започва издаването на поредица от книжки и брошури с пропагандно съдържание, които да представят целите и задачите ѝ. В книжката „Три месеца управление 19 май – 19 август“ се изтъква, че ДОО ще се ръководи от лозунга „*Не закони, а хора!*“ като на преден план се извежда английската държавна философия. Във връзка с това пропагандните усилия се съсредоточават върху организирането на духовните и политическите сили, които да подкрепят новото държавно управление (Tri mesetsa upravlenie, 1934 : 85–86).

Дейците на българската пропаганда вземат решение да популяризират идеите си както с книги и брошури, така и посредством собствен ежедневник.

На 24 август 1934 г. излиза от печат първият брой на „Нови дни. Утринен всекидневник“. Той е официално издание на Дирекцията за обществена обнова и цели легитимиране на властта на Деветнадесетомайците. Вестникът се публикува ежедневно в продължение на една година, а обемът му варира от 8 до 16 страници.

Редакцията и администрацията се намират в непосредствена близост до сградата на Народното събрание, в която се помещава Обновата – на ул. „19-ти февруари“ № 1. Редакцията работи непрекъснато и отговаря на денонощна телефонна линия, за да събира и обработва най-новата информация. Стремешът „Нови дни“ да се превърне в най-авторитетното периодично издание, налага своевременно представяне на новините от страната и чужбина.

За да се изгради доверие сред широк кръг от читатели, още в първия брой е пояснено, че ежедневникът „излиза при близкото сътрудничество на голям брой видни наши общественици, учени, писатели и художници, между които: *Александър Божинов, д-р Н. П. Николаев, Йордан Йовков, Елин Пелин, г-жа Анна Каменова, г-жа Мара Кинкел, капитан Христо Стойков, Ангел Каралийчев, Дамян Калфов, Стефан Костов, Иван Кирилов, Михаил Маджаров, Стойчо Мошанов, Йосиф Робев, Димитър Подвързачов, Сирак Скитник, Димо Сяров и мн. др.*“ (Novi dni, 1934, 1 : 2).

Дейците на първата българска пропагандна институция обръщат внимание на множество фактори, които биха осигурили влиянието на „Нови дни“ върху българското общество.

Пропагандата на страниците на периодичното издание се фокусира върху изграждането на положителен образ на новото управление, спечелване на общественото доверие и привличане на съмишленици в столицата и страната.

Темите, застъпени в ежедневику, са основно в сферата на вътрешната и външната политика, финансите, здравеопазването, образованието и културата.

Първи брой на „Нови дни“ започва с пространно интервю на министър-председателя Кимон Георгиев, който представя целите и задачите на своето правителство.

Редовно се проследяват визитите на министрите в страната. Пример в това отношение е обиколката на министъра на вътрешните работи Петър Мидилев (1875–1939) в Шуменско и Бургас (Novi dni, 1934, 2 : 1). Успоредно с визитите на управляващия елит се отразяват и инициативите на Обновата. При специални поводи пропагандните дейци са изпращани в различни градове в страната, за да организират и проведат чествания, изнесат речи и тематични сказки. Забелязва се предпочитание към патриотичните теми, отдаването на почит на национални герои, писатели, художници и общественици. Към статиите често се прилагат и фотографии, които да допълнят текста и да засилят влиянието върху читателите (Novi dni, 1934, 2 : 12).

Друг способ за привличане и задържане на общественото внимание върху „Нови дни“ е обособяването на тематични рубрики, ориентирани към отделни читателски групи. Примери в това отношение са: „Спорт и туризъм“ (Novi dni, 1934, 10 : 5), „Нашето село“ (Novi dni, 1934, 24 : 13), „За деца и юноши“ (Novi dni, 1934, 25 : 9), „Из нашата земя“ (Novi dni, 1934, 62 : 7), „Военна страница“ (Novi dni, 1935, 153 : 9).

Рубриката „Спорт и туризъм“ е ориентирана основно към силния пол от аудиторията и по-конкретно към по-младите мъже в градовете, които имат време и възможност да се посветят на подобни приятни занимания.

От редакцията на пропагандното издание съзнават, че съществена част от българите живеят в селата, в голяма степен сами произвеждат прехраната си и се интересуват от иновативни способности за развитие на своите стопанства. Във връзка с това е създадена рубриката „Нашето село“, която представя действителността в българското село и чрез разнообразни теми привлича интереса на населението извън столицата.

Всички читатели, които имат деца, независимо къде живеят, са привличани с рубриката „За деца и юноши“. Стихотворенията, кратките разкази, загадките и темите за деца се списват от Ангел Каралийчев, Асен Разцветников, Елин Пелин, Калина Малина, Йордан Стубел и други утвърдени автори. Техните произведения не са повлияни от пропагандата на Деветнадесетомайците и представляват интерес за всички, които търсят достъпни забавления за своите деца.

В рубриката „Из нашата земя“ се представят забележителностите в отделните региони в България като се прилагат множество фотографии, които да обогатят впечатленията на читателите. Във всеки брой на

регионален принцип се групират няколко природни и културни забележителности. Например западната и югозападната част на страната са представени с Рилския манастир, Разлог, Пирин, Кюстендилско и Рила (Novi dni, 1934, 62 : 7).

„Военна страница“ представя новостите в армията и техническите достижения във военното дело. Рубриката се използва и за балансирано представяне на военните възможности на отделните европейски държави (Великобритания, Гърция, Франция и др.), без да се поставят пристрастни оценки (Novi dni, 1935, 153 : 9).

Представят се и най-иновативните открития, без да се дават тенденциозни оценки за държавата, която е инвестирала в конструирането и серийното им производство. Вестникът осигурява описания и фотографии на любопитни предмети, сред които е и каска с вграден радиоапарат (Novi dni, 1934, 74 : 8). Именно този вид статии може да се използва при аргументиране на тезата, че официозът на Дирекцията за обществена обнова служи само за национална пропаганда и не засяга интересите на европейските държави, Съединените американски щати и Съюза на съветските социалистически републики.

Трибуната на „Нови дни“ се използва и за популяризиране на благотворителни каузи. Поради краткото съществуване на Дирекцията за обществена обнова и нейния орган организиратите акции се провеждат основно на територията на София. Те са насочени към подпомагане на „софийските бедни“ (Novi dni, 1934, 95 : 12) и почистване на столичните улици (Novi dni, 1934, 104 : 16). Предложените каузи са насочени към обновление на ценностите в обществото и предизвикват интереса на гражданите, въпреки че се провеждат през зимата. Това се забелязва от богатия фотографски материал, приложен към цитираните статии.

На последно, но не по важност, място може да се изтъкне, че дейците на Обновата обръщат внимание и на цената на вестника, която влияе върху разпространението му сред по-широка читателска публика. Тя е символична предвид заплащането на труда през 1934 г. – 1 лв. Годишният абонамент е фиксиран на 280 лв., за да осигури постоянна аудитория. Според данните в Статистическия годишник на Царство България, в периода 1930 – 1934 г. средното брутно дневно възнаграждение за квалифицирани кадри е 83,50 лв. (Statisticheski godishnik na Tsarstvo Bulgaria, 1935 : 169–175).

Може да се предположи, че поддържането на постоянно ниска цена е възможно, тъй като Обновата със своя бюджет, подсигурен от държавната хазна, има възможност да покрива извънредни разходи и да обезпечава разработването на тематични рубрики от специалисти на хонорар (Novi dni, 1934 – 1 : 3).

Прави впечатление, че рекламните карета в периодичното издание също се предлагат на приемливи цени. Забелязва се стремеж за привличане на множество фирми с разнообразна дейност. Създателите на „Нови дни“ гледат в по-далечна перспектива и осъзнават, че един авторитетен ежедневник трябва да има и практическо предназначение. Често се публикуват обяви за работа, а също така възможности за наем и продажба на имоти. Тази полезна информация привлича голяма читателска публика. С времето идеята се доразвива и редакцията започва да публикува курсовете на българския лев към отделни чуждестранни валути (Novi dni, 1935, 259 : 11), разписанието на влаковете от и за София (Novi dni, 1935, 232 : 11), програмите на театри, кина и Радио София (Novi dni, 1935, 254 : 11).

Стремежът за обновяване в пряк и в преносен смисъл продължава и през 1935 г. Вестник „Нови дни“ не показва зараждащата се криза в Дирекцията за обществена обнова, запазва идейната си насоченост, стреми се чрез атрактивни теми, представени на достъпен език и с богат снимков материал, да разшири кръга от съмишленици на новото управление.

На страниците на пропагандното издание все по-често се акцентира върху „новото“. Въпреки че са изминали само няколко месеца от установяването на Деветнадесетомайския режим, се търсят поводи за представяне на обновлението на българските градове. Още в началото на новата година е представен град Търговище след 19 май. Вниманието на читателите се насочва към изграждането на нови пътища, ремонтите на сгради и други дейности по обновяването и благоустрояването на града (Novi dni, 1935, 119 : 16).

Освен на облагородяването на страната, в част от статиите се обръща сериозно внимание на обществените групи и качествата на отделните граждани. Жените са обект на критика, тъй като според дейците на Обновата те не са съпричастни в достатъчна степен към новите процеси в обществото. От редакцията на „Нови дни“ отправят призив към всички жени в България по-активно да се включат в обществения живот, да бъдат отдадени майки, които да възпитават децата си в новите национални ценности (Novi dni, 1935, 124 : 9).

Вестник „Нови дни“ продължава съществуването си след оттеглянето на Кимон Георгиев и заемането на премиерския пост от Андрей Тошев през април 1935 г. Изданието не показва зараждащата се криза в Дирекцията за обществена обнова, запазва идейната си насоченост, стреми се чрез атрактивни теми, представени на достъпен език, и с богат снимков материал да разшири кръга от съмишленици на новото управление.

Продължена е политиката за утвърждаване на безпартийния режим и засилване на позициите на цар Борис III.

Може да се обобщи, че пропагандата на страниците на вестник „Нови дни“ е свързана само с вътрешната политика на България. В разглеждания период не се правят внушения за други европейски държави.

За да се повдигне националният дух, на страниците на утринния всекидневник се отбелязват значимите военни победи на българската войска в началото на XX век. В редица броеве от месец февруари се поместват материали, посветени на битката при Булаир (Novi dni, 1935, 138 : 1), (Novi dni, 1935, 139 : 1), (Novi dni, 1935, 140 : 12), (Novi dni, 1935, 141 : 10).

С цел повишаване на националното самочувствие се отбелязват важни събития в българската история, които са формирали ценностите на българския народ. Пропагандните дейци поставят особен акцент върху годишнината от обесването на Васил Левски (Novi dni, 1935, 147 : 16), (Novi dni, 1935, 148 : 3), годишнината от Велчовата завера (Novi dni, 1935, 214 : 8–9), Деня на св. св. Кирил и Методий (Novi dni, 1935, 231 : 9).

Прегледът на цялото течение на вестника показва, че се използват множество форми за въздействие върху отделните групи от българското общество.

Пристъпва се и към конкретни внушения в полза на режима на Деветнадесетомайците. Сред основните теми е управлението на България, като на преден план се извеждат здравеопазването, образованието и културата (Novi dni, 1934, 29 : 8).

За да бъдат привлечени повече идейни съмишленици към Обновата, ежедневно се отразява дейността ѝ. Проследяват се всички промени на директорския пост (Novi dni, 1934, 21 : 1), (Novi dni, 1934, 52 : 1), в програмите на институцията (Novi dni, 1934, 49 : 3), изявите на министър-председателите, министрите и пропагандните дейци в столицата и страната (Novi dni, 1934, 67 : 1–2).

През лятото на 1935 г. единственият сериозен противник на цар Борис III е Военният съюз. Дейците на Деветнадесетомайския преврат заемат антимонархическа позиция и това довежда до разгрома на организацията и структурите ѝ.

В заключение може да се обобщи, че вестник „Нови дни“ оказва влияние за легитимиране на Дирекцията за обществена обнова като инструмент на властта на Деветнадесетомайците. Оценен е като продуктивен от новото държавно управление и по тази причина продължава да се отпечатва след официалното закриване на първата българска пропагандна институция.

Периодичното издание съществува до 31 декември 1935 г. Подтекстът на всички публикувани статии е против политическите партии и парламентаризма (Novi dni, 1935, 411 : 1).

Може да се предположи, че бурната политическа обстановка в България през есента на 1935 г. и опитът за проюгославски преврат от страна на група офицери, начело с Дамян Велчев, пораждат нуждата от авторитетно пропагандно издание, което да влияе на обществото в полза на цар Борис III. След навременното предотвратяване на антимонархическия заговор, освобождаването на Андрей Тошев от министърпредседателския пост и назначаването на първото правителство на Георги Кьо̀сеиванов, обстановката в страната постепенно се успокоява. Започва процес по демократизиране на част от националните институции и пропагандата се превръща във второстепенна сила.

Вестник „Нови дни“ е изпълнил задачите си и преди да бъде компрометиран в обществото, е взето решение за неговото закриване.

ЛИТЕРАТУРА

Недев, Недю. Три държавни преврата или Кимон Георгиев и неговото време. София, Сиела, 2007, с. 271–276.

Нови дни. Утринен всекидневник. София, год. I, бр. 1, 24 август 1934, с. 2.

Нови дни. Утринен всекидневник. София, год. I, бр. 1, 24 август 1934, с. 3.

Нови дни. Утринен всекидневник. София, год. I, бр. 2, 25 август 1934, с. 1.

Нови дни. Утринен всекидневник. София, год. I, бр. 2, 25 август 1934, с. 12.

Нови дни. Утринен всекидневник. София, год. I, бр. 10, 04 септември 1934, с. 5.

Нови дни. Утринен всекидневник. София, год. I, бр. 24, 18 септември 1934, с. 13.

Нови дни. Утринен всекидневник. София, год. I, бр. 25, 22 септември 1934, с. 9.

Нови дни. Утринен всекидневник. София, год. I, бр. 62, 03 ноември 1934, с. 7.

Нови дни. Утринен всекидневник. София, год. I, бр. 74, 18 ноември 1934, с. 8.

Нови дни. Утринен всекидневник. София, год. I, бр. 95, 13 декември 1934, с. 12.

Нови дни. Утринен всекидневник. София, год. I, бр. 104, 24 декември 1934, с. 16.

Нови дни. Утринен всекидневник. София, год. I, бр. 119, 14 януари 1935, с. 16.

Нови дни. Утринен всекидневник. София, год. I, бр. 124, 19 януари 1935, с. 9.

Нови дни. Утринен всекидневник. София, год. I, бр. 138, 07 февруари 1935, с. 1.

Нови дни. Утринен всекидневник. София, год. I, бр. 139, 08 февруари 1935, с. 1.

Нови дни. Утринен всекидневник. София, год. I, бр. 140, 09 февруари 1935, с. 12.

Нови дни. Утринен всекидневник. София, год. I, бр. 141, 10 февруари 1935, с. 10.

Нови дни. Утринен всекидневник. София, год. I, бр. 147, 18 февруари 1935, с. 16.

Нови дни. Утринен всекидневник. София, год. I, бр. 148, 19 февруари 1935, с. 3.

Нови дни. Утринен всекидневник. София, год. I, бр. 153, 24 февруари 1935, с. 9.

Нови дни. Утринен всекидневник. София, год. I, бр. 214, 08 май 1935, с. 8–9.

Нови дни. Утринен всекидневник. София, год. I, бр. 231, 29 май 1935, с. 9.

Нови дни. Утринен всекидневник. София, год. I, бр. 232, 30 май 1935, с. 11.

Нови дни. Утринен всекидневник. София, год. I, бр. 254, 27 юни 1935, с. 11.

Нови дни. Утринен всекидневник. София, год. I, бр. 259, 03 юли 1935, с. 11.

Нови дни. Утринен всекидневник. София, год. II, бр. 411, 31 декември 1935, с. 1.

Статистически годишник на Царство България, София, Държавна печатница, год. XXVII, 1935, с. 169–175.

Три месеца управление 19 май – 19 август. София, Дирекция за обществена обнова, 1934, с. 85–86.

REFERENCES

Nedev, Nedyu. (2007). *Tri durzhavni prevrata ili Kimon Georgiev i negovoto vreme.* Sofia, Siela, s. 271-276.

Novi dni. Utrinen vsekidnevnik. Sofia, god. I, br. 1, 24 avgust 1934, s. 2.

Novi dni. Utrinen vsekidnevnik. Sofia, god. I, br. 1, 24 avgust 1934, s. 3.

Novi dni. Utrinen vsekidnevnik. Sofia, god. I, br. 2, 25 avgust 1934, s. 1.

Novi dni. Utrinen vsekidnevnik. Sofia, god. I, br. 2, 25 avgust 1934, s. 12.

Novi dni. Utrinen vsekidnevnik. Sofia, god. I, br. 10, 04 septemvri 1934, s. 5.

Novi dni. Utrinen vsekidnevnik. Sofia, god. I, br. 24, 18 septemvri 1934, s. 13.

Novi dni. Utrinen vsekidnevnik. Sofia, god. I, br. 25, 22 septemvri 1934, s. 9.

Novi dni. Utrinen vsekidnevnik. Sofia, god. I, br. 62, 03 noemvri 1934, s. 7.

Novi dni. Utrinen vsekidnevnik. Sofia, god. I, br. 74, 18 noemvri 1934, s. 8.

Novi dni. Utrinen vsekidnevnik. Sofia, god. I, br. 95, 13 dekemvri 1934, s. 12.

Novi dni. Utrinen vsekidnevnik. Sofia, god. I, br. 104, 24 dekemvri 1934, s. 16.

Novi dni. Utrinen vsekidnevnik. Sofia, god. I, br. 119, 14 yanuari 1935, s. 16.

Novi dni. Utrinen vsekidnevnik. Sofia, god. I, br. 124, 19 yanuari 1935, s. 9.

Novi dni. Utrinen vsekidnevnik. Sofia, god. I, br. 138, 07 februar 1935, s. 1.

Novi dni. Utrinen vsekidnevnik. Sofia, god. I, br. 139, 08 februar 1935, s. 1.

Novi dni. Utrinen vsekidnevnik. Sofia, god. I, br. 140, 09 februar 1935, s. 12.

Novi dni. Utrinen vsekidnevnik. Sofia, god. I, br. 141, 10 februar 1935, s. 10.

Novi dni. Utrinen vsekidnevnik. Sofia, god. I, br. 147, 18 februar 1935, s. 16.

Novi dni. Utrinen vsekidnevnik. Sofia, god. I, br. 148, 19 februar 1935, s. 3.

Novi dni. Utrinen vsekidnevnik. Sofia, god. I, br. 153, 24 februar 1935, s. 9.

Novi dni. Utrinen vsekidnevnik. Sofia, god. I, br. 214, 08 may 1935, s. 8–9.

Novi dni. Utrinen vsekidnevnik. Sofia, god. I, br. 231, 29 may 1935, s. 9.

Novi dni. Utrinen vsekidnevnik. Sofia, god. I, br. 232, 30 may 1935, s. 11.

Novi dni. Utrinen vsekidnevnik. Sofia, god. I, br. 254, 27 yuni 1935, s. 11.

Novi dni. Utrinen vsekidnevnik. Sofia, god. I, br. 259, 03 yuli 1935, s. 11.

Statisticheski godishnik na Tsarstvo Bulgaria, (1935). Sofia, Darzhavna pechatnitsa, god. XXVII, s. 169–175.

Tri mesetsa upravlenie 19 may – 19 avgust. (1934). Sofia, Direktsia za obshtestvena obnova, s. 85–86.

NEWSPAPER “NEW DAYS” AS AN TOOL OF THE NATIONAL PROPAGANDA OF THE DIRECTORATE FOR PUBLIC RENEWAL

Abstract: *The May 19 coup caused a number of changes in the management of Bulgaria.*

Until the third decade of the twentieth century, numerous propaganda campaigns were conducted to gain public trust, but the events of May 19, necessitated the establishment of the first centralized Bulgarian propaganda institution – the Directorate for Public Renewal.

Among the main tools for legitimizing the new institution is the newspaper “New Days. Morning daily”. Based on a comprehensive overview of the daily, in this article, conclusions are presented about its impact on the readership and the building of a positive image of the Directorate for Public Renewal.

Keywords: *propaganda; periodical; the May 19 coup; Directorate for Public Renewal.*

Mila Krasteva, PhD Student,
University of Library Studies and Information Technologies
119, Tsarigradsko shose Blvd.
1784 Sofia, Bulgaria
E-mail: mila.krv@abv.bg

РЕЦЕНЗИИ И АНОТАЦИИ
REVIEWS AND ANNOTATIONS**„АРХИВЪТ НА П. Р. СЛАВЕЙКОВ: РЪКОПИСНО
НАСЛЕДСТВО“ – СТОЙНОСТНО АРХИВИСТИЧНО ПРОУЧВАНЕ
(РЕЦЕНЗИЯ)****Таня Тодорова***Университет по библиотекознание и информационни технологии*

Резюме: Книгата „Архивът на П. Р. Славейков: Ръкописно наследство“ на проф. дин Вера Бонева от Университета по библиотекознание и информационни технологии представя съдържанието на най-обемния масив от предосвобожденски ръкописи от и за П. Р. Славейков, притежание на Музея на Петко и Пенчо Славейкови при Националния литературен музей. Книгата създава представа за обхвата и богатството на този престижен документален масив и представлява първият опит той да бъде свързан с останалите компоненти от ръкописното наследство на Петко Р. Славейков.

Ключови думи: П. Р. Славейков; архив; ръкописно наследство; Национален литературен музей; архивистично проучване.

Книгата „Архивът на П. Р. Славейков: Ръкописно наследство“ на проф. дин Вера Бонева от Университета по библиотекознание и информационни технологии представя един от най-пространните възрожденски корпуси от ръкописи, свързани с историческа личност от национална величина, работила пълноценно в полето на националното ни развитие в продължение на половин столетие – от средата на 40-те до средата на 90-те години на XIX век.

Начинанието е мотивирано от убеждението, че архивистичният прочит на дееца – в конкретния случай на П. Р. Славейков, е ключов портал към неговото творческо и личностно присъствие. Връщането към корените на историчността – архивния документ, дава ново знание, създава повече сетива за миналото, провокира нови смислови връзки, събужда неочаквани интерпретации. И най-важното, подчертава авторката – поражда (мета) физична връзка с обекта на историческия разказ.

Графичният дизайн на корицата на изданието впечатлява с художественото решение, в центъра на което е снимка на Петко Р.

Славейков, предоставена безвъзмездно от фотодокументалния фонд на Националната библиотека „св. Св. Кирил и Методий“ – Български исторически архив (Сигнатура: С II 1612). На гърба на научната книга е поместен част от Некролога за П. Р. Славейков, публикуван във в. „Мир“, София, Г. I, бр. 118, 4 юли 1895, озаглавен „Какво е Славейков? Що е Славейков?“.

Изследването на Вера Бонева има за свой обект на анализ достигналите до наши дни ръкописни документи, създадени от Петко Р. Славейков и съхранени в съвременни архиви, библиотеки и музеи. Осъществен е обзор на тематиката и топографията на Славейковите ръкописи, като са представени публикациите на всеки един текст. Направени са резюмета на оригиналите, подредени по хронология на първопоявата им и снабдени с показалец на личностите. Приложеният подход улеснява откриването на оригиналите и използването на разнообразни първични, вторични и третични публикации на Славейковите текстове.

Архивистичното проучване на В. Бонева е фокусирано върху съдържанието на най-обемния масив от предосвобожденски ръкописи от и за П. Р. Славейков, притежание на Музея на Петко и Пенчо Славейкови при Националния литературен музей. Книгата създава представа за обхвата и богатството на този престижен документален масив и представлява първи опит след 1959 г. (Markov, Mihaylova, Vaglenov, 1959) той да бъде свързан с останалите компоненти от ръкописното наследство на Петко Р. Славейков.

Обемът на колекцията обхваща около 30 000 листа документи, сред които преобладават ръкописите, но има и печатни материали – основно изрезки от вестници и списания, цели книжки от периодични списания и броеве на вестници, както и Славейкови книги, издавани приживе, които са заведени като архивни, а не като библиографски (библиотечни) единици. Около 1/3 от масива е достъпен в интернет от сайта bglitarchives.org – с профил, посветен на Петко Р. Славейков, създаден по проект „Българската литературна класика – знание за всички“, осъществен от Института за литература при БАН, Столичната библиотека и Националния литературен музей.

Преобладаващите материали в Славейковия архив са от 80-те и 90-те години на XIX век. В колекцията се съхраняват и около 50 Славейкови писма и бележки от Възраждането, отнасящи се до важни обществени и лични въпроси, както и ранни ръкописи на преводни и авторски книги,

дневници, чернови на вестникарски статии, фолклорни материали, исторически, биографични записки и други текстове.

Структурата на монографията „Архивът на П. Р. Славейков: Ръкописно наследство“ обхваща първа част – авторски анализ на и за съдбата на ръкописното наследство на Петко Р. Славейков, и втора част – анотации на документи и ръкописи. В. Бонева предлага интригуващ научно-изследователски текст с подзаглавия: Назад към архивите; (Не)изгубените ръкописи на възрожденеца; Личният архив, запазен в семейството; Ръкописи в колекциите на други фондообразуватели; Публикувани и непубликувани компоненти от Славейковото ръкописно наследство; Археография на безбрежността. Анотациите на проучените материали и ръкописи са разделени на датирани и недатирани документи. Археографските описания на Славейковите ръкописи са конструирани по хронология на поява на документите – в рубрики по години от 1844 до 1895 г. Изправена пред истинско предизвикателство, обобщено с метафората „археография на безкрайността“, авторката събира археографски описания (анотации) на документи и ръкописи с прилежащите им искиви и библиографски данни, които са само една от поредица стъпки към усвояване на знанието, вградено в книжовното и документалното наследство на Петко Р. Славейков.

Използваните източници в процеса на проучването са разделени на архивни, печатни и дигитални източници. Предложената библиография систематизира подбрани заглавия на книги и статии, в които са интерпретирани биографичните и/или обществено-политическите аспекти от поведението, творчеството и съдбата на писателя, фолклориста, поета, публициста, педагога и политика Петко Р. Славейков. Сборникът включва и списък на съкращенията и именен показалец.

Основен предмет на изследването са ръкописите на П. Р. Славейков (автографи и писани под негова пряка диктовка), писмата му до други възрожденски и следосвободенски дейци и черновите на статии и други книжовни материали, които под някаква форма се появяват в печата – възрожденски или следосвободенски. Включени са и единични анотации на други ръкописни документи, които са с илюстративен или допълващ характер. Успоредно с данните за многообемия на ръкописите, създадени от Петко Р. Славейков, Вера Бонева разгръща и сюжетна линия относно погубени при злощастни обстоятелства негови материали. Проучването на биографичните свидетелства позволява да се извлече ценна информация относно съдържанието и обема на изчезнали ръкописи.

Настоящото архивистично проучване В. Бонева обвързва с перспективи за последващи проучвателски, публикационни и популяризаторски инициативи, свързани с по-систематично изследване на архива на Националния литературен музей. Тя насочва вниманието и към възможности за издирване на Славейкови оригинали в чуждестранни архиви – руски, турски, гръцки, румънски, сръбски и американски.

Позоваването на източници и разнообразните бележки под черта, които съпътстват изложението, обогатяват четенето и са отправна точка за бъдеща изследователска работа. Критичните бележки и препоръки на авторката по проблеми, свързани със: съблюдаването на правилата на съвременната археография; прилаганите класификационни схеми към материалите; стандартите за качество, пълнота и интероперативност на метаданните на документите в дигиталните колекции; адаптивността на дигиталните услуги към различни потребителски нужди и редица други, са ценни както за професионалистите от практиката, така и за подготовката на студентите по архивистика и документалистика, а също и по библиотечно-информационни науки. Книгата обогатява научната база за изследвания на историци, архивисти и библиографи, литератори, езиковеди, фолклористи и др.

Монографичният труд е издаден по проект „Информационен портал за архивно-документално наследство на Българското възраждане“ (2018–2021), финансиран от Фонд „Научни изследвания“ към Министерството на образованието и науката по Договор № КП-06-Н-25/2 от 13.12.2018 г., ФНИ-2912 от 17.12.2020 г.

ЛИТЕРАТУРА

Бонева, Вера. (2020). *Архивът на П. Р. Славейков: Ръкописно наследство*. София: Фабер.

Марков, Георги, Стоянка Михайлова, Михаил Въгленов. (1959). *Литературен архив. Т. 1. П. Р. Славейков*. София: БАН.

REFERENCES

Boneva, Vera. (2020). *Arhivat na P. R. Slaveykov: Rakopisno nasledstvo*. Sofia: Faber.

Markov, Georgi, Stoyanka Mihaylova, Mihail Vaglenov. (1959). *Literaturen arhiv. T. 1. P. R. Slaveykov*. Sofia: BAN.

**„THE ARCHIVE OF P. R. SLAVEYKOV: MANUSCRIPT
HERITAGE“ – VALUABLE ARCHIVAL RESEARCH“**

Abstract: *The book “The Archive of P. R. Slaveykov: Manuscript Heritage” by Prof. DSc Vera Boneva from the University of Library Studies and Information Technologies presents the content of the largest volume of pre-liberation manuscripts from and for Petko R. Slaveykov, owned by the Petko and Pencho Slaveykovi Museum at the National Literary Museum. The book creates an idea of the scope and richness of this prestigious documentary array and is the first attempt to connect it with the other components of the manuscript heritage of Petko R. Slaveykov.*

Keywords: *P. R. Slaveykov; archive; manuscript heritage; National Literary Museum; archival research.*

Tania Todorova, Prof. DSc
University of Library Studies and Information Technologies
119, Tsarigradsko Shosse Blvd.
1784 Sofia, Bulgaria
E-mail: t.todorova@unibit.bg

УКАЗАНИЯ ЗА АВТОРИТЕ

Списание „Издател“ разглежда само ръкописи, които попадат в неговия тематичен обхват и са оформени в съответствие с настоящите Указания. Изпратените статии трябва да съдържат оригинални научни резултати и идеи.

С изпращането на ръкопис или илюстрация до редакцията на списание „Издател“ авторът се съгласява да преотстъпи правата за анонсиране, публикуване и разпространение в изданията на издателството. Авторските права на публикуваните текстове и илюстрации са собственост на издателството за срока, определен в ЗАПСП.

След получаването му ръкописът преминава процедура на оценка от двама анонимни независими рецензенти и проверка чрез софтуер за плагиатство. На базата на препоръките на рецензентите и проверката се взема решение за публикуване или отхвърляне на ръкописа. Списанието си запазва правото да не публикува текст, за който при проверката е установена степен на подобие, надвишаваща 20%.

Не се разглеждат ръкописи, които са публикувани, подготвят се за печат или са изпратени до друго издание. Преди да публикува ръкопис, списанието си запазва правото да поиска писмена декларация от автора за оригиналността на текста и описаните в него резултати, както и че към настоящия момент ръкописът не е предложен за публикуване или публикуван в друго издание.

Решението за публикуване на ръкопис се определя от препоръките на рецензентите и не означава непременно съгласие на редакцията със застъпването от автора идеи. Редакторите могат да редактират ръкопис, когато това е необходимо.

Авторите, както и техните научни или учебни организации, не дължат заплащане за публикуване в списанието и не получават хонорар за публикувани текстове.

Авторите на приетите за публикуване ръкописи получават потвърдително съобщение в рамките на шест месеца от датата на предоставяне. При липса на отговор в рамките на шест месеца от датата на предоставяне, ръкописът се смята за отхвърлен и авторът има право да го предостави за разглеждане в друго списание. Материали, които не са одобрени за публикуване, не се връщат на авторите.

Нарушаването на настоящите Указания или на етичните принципи за публикуване на научни текстове ще се смята за отказ от сътрудничество между автора и изданието за в бъдеще.

Общи указания

За оформяне на ръкописите се използва стандартна текстообработваща програма. Приложенията под формата на графики, таблици или илюстрации трябва да са годни за четене и обработка с масово използвани за подобни цели програми.

Не се поощряват:

- подробното представяне в текста на общодостъпни теоретични постановки;
- посочването на литература, която не е ползвана в текста;
- самоцитиранията (препоръчва се позоваването на собствени изследвания да става в бележка под линия, а не в цитираната литература).

Ръкописите и илюстрациите се изпращат в електронен вид – като приложен файл (attachment) към съпровождащото писмо на електронен адрес publisher@unibit.bg или на диск на следния адрес за кореспонденция: УниБИТ 1, „Цариградско шосе“ № 119, София 1517, България, кабинет 201, за списание „Издател“.

Подготовка на ръкописа

Ръкописите може да бъдат предоставени от автора на български или на английски език.

Препоръчителният обем на ръкописа е до 25 000 знака (с паузите между знаците) – без специфични изисквания по отношение на шрифт или начин на форматиране. Не се поощрява специфично форматиране в основния текст (булети, табулатори, подчертаване).

Ръкописът се структурира по следния начин:

На основния език на текста се изписват: заглавие на статията; име и институция на автора (без академични степени и длъжности); резюме и ключови думи; пълен текст; благодарности; приложения; бележки; литература. Ако текстът не е на английски език, следват: литература на латиница – транслитерирана или преведена; заглавие, резюме и ключови думи на английски език; пълна визитка на автора с академична позиция, име на организация, данни за персонална регистрация в научни бази, пощенски и електронен адрес – на английски език. Когато основният текст е на английски език, в края на публикацията се добавя единствено подробна визитка на автора.

Таблицы, фигури, илюстрации и техните надписи се представят както в основния текст, така и като отделен файл. Ако обемът им не позволява поставяне в основния текст, задължително трябва да бъде посочено мястото им в текста – табл. 1, фиг. 2 и т.н.

Оформяне на бележки и литература

Благодарностите и бележките се изписват само на езика на основния текст – в края на ръкописа. Мястото на бележките се маркира в текста на статията с арабски цифри като горни индекси, а самите бележки се оформят в общ параграф като endnotes.

Ползваната литература (ако основният текст не е на латиница) се изброява в два отделни параграфа в края на ръкописа. В първия параграф литературата се изброява в оригинал. Във втория параграф се повтаря на латиница – в оригинал, транслитерирано или преведено, съдържанието на предишния параграф.

Списъкът на използваната литература съдържа литературни източници, които са достъпни за проверка или справки. Мястото на всички останали източници, включително от интернет, е в раздела „Бележки“, заедно с допълнителни обяснения или сведения, свързани с основния текст.

Представянето на литературните източници се оформя по следния ред: автор, година на издаване, заглавие, град на издаване и име на издателя (печатницата). Примерите по-долу показват как трябва да става това.

Списания

ЛИТЕРАТУРА

Николов, Г. (2018). Марко Поло. Безсмъртно е твоето море. *Издател, том XX, брой 1*, 54–58.

REFERENCES

Nikolov, G. (2018). Marko Polo. Bezsmartno e tvoeto more. *Izdatel, vol. XX, issue 1*, 54–58.

Такива източници се цитират в основния текст като (Nikolov, 2018). При необходимост от посочване на конкретна страница тя се изписва след двоеточие (Nikolov, 2018: 55–57)

Книги

ЛИТЕРАТУРА

Иванов, А. (2020). *Скритите оръжия в рекламата*. София: Изток-Запад.

REFERENCES

Ivanov, A. (2020). *Skritite orazhiya v reklamata*. Sofia: Iztok-Zapad.

Такива източници се цитират в основния текст като (Ivanov, 2020). При необходимост от посочване на конкретна страница тя се изписва след двоеточие (Ivanov, 2020: 56).

Книги/сборници с редактор

Carman, T. (2005). On the Inescapability of Phenomenology (pp. 67–89). In: Smith, D. W. & Thomasson, A. L. (Eds.). *Phenomenology and Philosophy of Mind*. Oxford: Clarendon Press.

Коректури

Преди публикуване на ръкописа авторът ще получи коректура, която да прегледа и върне в редакцията в срок от една седмица. На този етап не са допустими значими промени в текста.

Отпечатащи

Публикуването се обявява на автора с писмо, съдържащо .pdf на статията. Авторът може да ползва отпечатаък на своя труд в полза на кариерното си развитие или за комуникация с други изследователи.

GUIDELINES FOR AUTHORS

Izdatel (Publisher) journal considers only manuscripts that fall within its thematic scope and are in accordance with these Guidelines. Submitted articles must contain original scientific results and ideas.

By sending a text or illustration to Izdatel journal, the author agrees to assign the rights to announce, publish and distribute in Izdatel publications. The copyright of the published texts and illustrations is the property of the publishing house for the term specified in The Copyright Law.

Upon receipt, the text undergoes an evaluation procedure by two anonymous independent reviewers and verification through plagiarism software. Based on the recommendations of the reviewers and the plagiarism software, a decision is made to publish or reject the text. The journal reserves the right not to publish a text for which the degree of similarity exceeding 20% has been established during the plagiarism check.

Texts that have been published, are being prepared for printing or have been sent to another publisher are not considered. Before publishing a text, the journal reserves the right to request a written declaration from the author about the originality of the text and the results described in it, as well as that at present the manuscript has not been offered for publication or published in another edition.

The decision to publish a text is determined by the recommendations of the reviewers and does not necessarily imply the consent of the editors to the ideas presented by the author. Editors can edit a text when needed.

Authors, as well as their scientific or educational organizations, do not have to pay a fee for publication in the journal and do not receive a fee for published texts.

Authors of submitted for publication texts receive a confirmation message within six months from the date of submission. In the absence of a reply within six months from the date of submission, the manuscript shall be deemed rejected and the author has the right to submit it for consideration in another journal. Materials that are not approved for publication are not returned to the authors.

Violation of these Guidelines or of the ethical principles for publishing scientific texts will be considered as a refusal to cooperate between the author and the publisher in the future.

General guidelines

A standard word processing program is used to format the manuscripts. Applications in the form of graphs, tables or illustrations must be readable and easy to process with programs widely used for such purposes.

We do not encourage:

- the detailed presentation in the text of publicly available theoretical statements;
- the indication of literature not used in the text;
- self-citations (it is recommended to refer to one's own research in a footnote and not in the cited literature).

The texts and illustrations should be sent in electronic form – as an attachment to the e-mail address: publisher@unibit.bg or on a disk to the following address for correspondence: UniBIT-1, 119 Tsarigradsko Shosse, Sofia-1784, Bulgaria, office 201, for IZDATEL magazine.

Text preparation

Texts can be provided by the author in Bulgarian or English.

The recommended volume of the text is up to 25,000 characters (spaces included) – without specific requirements in terms of font or formatting. Specific formatting in the main text (bullets, tabs, underlining) is not encouraged.

The text is structured as follows:

In the main language of the text are written: title of the article; name and institution of the author (without academic degrees and positions); summary and keywords; full text; acknowledgements; appendices; notes; literature. If the text is not in English: literature in Latin – transliterated or translated; title, summary and keywords in English; full business card of the author with academic position, name of organization, data for personal registration in scientific databases, postal and e-mail address – in English. When the main text is in English, only a detailed business card of the author is added at the end of the publication.

Tables, figures, illustrations and their captions are presented both in the main text and as a separate file. If their volume does not allow placement in the main text, their place in the text must be indicated – Table. 1, Fig. 2, etc.

Notes and References

Acknowledgments and notes are written only in the language of the main text – at the end of the text. The place of the notes is marked in the text of the article with Arabic numerals as superscripts, and the notes themselves are formed in a general paragraph as endnotes.

References (if the main text is not in Latin) are listed in two separate paragraphs at the end of the text. In the first paragraph, the literature is listed in the original. In the second paragraph the content of the previous paragraph is repeated in Latin (if original), transliterated or translated.

The list of used literature contains sources that are available for review or reference. The location of all other sources, including the Internet, is in the Notes section, together with additional explanations or information related to the main text.

The presentation of the literary sources is formed in the following order: author, year of publication, title, city of publication and name of the publisher (printing house). The examples below show how this should be done.

Journals

REFERENCES

Nikolov, G. (2018). Marko Polo. Bezsmartno e tvoeto more. *Izdatel, vol. XX, issue 1*, 54 – 58.

In the text this should be referred to as: (Nikolov, 2018). If a certain page needs to be pointed out, it should be preceded by a colon (Nikolov, 2018: 55 – 57)

Books

REFERENCES

Ivanov, A. (2020). *Skritite orazhiya v reklamata*. Sofia: Iztok-Zapad.

In the text this should be referred to as: (Ivanov, 2020). If a certain page needs to be pointed out, it should be preceded by a colon (Ivanov, 2020: 56).

Books/edited proceedings

Carman, T. (2005). On the Inescapability of Phenomenology (pp. 67 – 89). In: Smith, D.W. & Thomasson, A. L. (Eds.). *Phenomenology and Philosophy of Mind*. Oxford: Clarendon Press.

Proofreading

Before publishing the text, the author will receive a proofreading to review and return to the editors within a week. No significant changes to the text are allowed at this stage.

Printing

The publication is announced to the author with a mail containing .pdf of the article. The author can use the imprint of his work for the benefit of their career development or for communication with other researchers.

ИЗДАТЕЛ

„За буквите – О писменех“

Университет по библиотекознание и
информационни технологии

ДИРЕКТОР

Доц. д-р Диана Стоянова

бул. „Цариградско шосе“ № 119,

ет. 2, стая 213

София 1784, България

тел.: +359 898 73 19 93

е-поща: d.stoyanova@unibit.bg

PUBLISHER

“Za Bukvite – O Pismeneh”

University of Library Studies and
Information Technologies

DIRECTOR

Assoc. Prof. Diana Stoyanova, PhD

119, Tsarigradsko Shosse Blvd.

fl. 2, room 213

Sofia 1784, Bulgaria

tel.: +359 898 73 19 93

E-mail: d.stoyanova@unibit.bg

Списание „Издател“ излиза два пъти
годишно: книжка 1 – януари – юни;
книжка 2 – юли – декември.

Формат: 70/100/16. Печатни коли: 5.

Publisher Journal is published twice a
year: book I – January – June;
book II – July – December.

Size: 70/100/16. Printed Quires: 5.

ISSN 1310-4624 (Print)

ISSN 2367-9158 (Online)

ISSN 1310-4624 (Print)
ISSN 2367-9158 (Online)

Очакваме вашите предложения за научни публикации и рецензии, които да бъдат публикувани в декемврийската книжка на сп. „Издател“ (2021), на адрес: publisher@unibit.bg